

EESTI KUNSTIAKADEEMIA
Kunstikultuuri teaduskond
Muinsuskaitse ja konserveerimise osakond

Triin Reidla

1980. aastate linnaplaneerimise eksperiment Tartus.
"Arhitekti linnaosa" kujunemine ja väärtused

Bakalaureusetöö

Juhendajad: prof Lilian Hansar PhD
prof Oliver Orro MA

Tallinn 2015

Autorideklaratsioon

Kinnitan, et olen koostanud antud bakalaureusetöö iseseisvalt ning seda ei ole kellegi teise poolt varem kaitsmisele esitatud.

Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, olulised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on töös viidatud.

„ ” 2015. a.

.....

üliõpilase allkiri

Töö vastab bakalaureusetööle esitatud nõuetele :

„ ” 2015.a.

.....

juhendaja allkiri, akadeemiline või teaduskraad

Kaitstud hindele:

.....

„ ” 2015. a.

.....

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Arhitektuurisituatsioon 1980. aastateks ja Tallinna kümme	4
2. Postmodernismi tulek Eesti arhitektuuri	7
3. Tartu Arhitekti tänava piirkonna tekkelugu.....	12
4. Ülevaade Arhitekti piirkonna hoonestusest.....	17
Kaardid ja fotod piirkonnast.....	19
Valmimisjärgsed fotod 1980. aastate lõpust.....	22
5. Ehitustegevus.....	29
6. Valminud hoonete analüüs	32
6.1 Ravila tänav	33
6.2 Arhitekti tänav	38
6.3 Nisu tänav.....	45
6.4 Maisi ja Rukki tänav.....	56
7. Üldine vastukaja ja elanike-arhitektide arvamus piirkonnast.....	58
8. Väärtuste analüüs	59
8.1. Ajalugu	59
8.2. Arhitektuur	60
8.3. Ruumiline keskkond.....	60
8.4. Sotsiaalsed aspektid.....	61
9. Miljööala moodustamine ja kaitse.....	63
9.1 Valik fotosid potentsiaalsetest mälestistest piirkonnas	68
Kokkuvõte	69
Abstract	70
Illustratsioonide nimekiri	71
Kasutatud materjalide loetelu.....	73
Arhiiviallikad.....	76

Sissejuhatus

20. sajandi arhitektuuri väärtustamise protsess veel kestab. Tänapäevaks on toimunud pärandi kaardistamine ja tehtud on ettepanekud osa objektidest kaitse alla võtta. Kui sajandi alguspoole arhitektuuripärandit osatakse hinnata, siis sajandi teise poole, eriti lõpukümnendite ehitistega on lood tihti teistmoodi.

1980. aastatel jõudis Eesti arhitektuuri Tallinna kümne tegevuse ja neofunktsionalismi kaudu uus esteetika – postmodernism. Hakati rääkima miljööst ja ajaloolisusest, vastandudes sellega modernismile. Püüti leida viise, kuidas sobitada uusehitisi vanadesse linnaosadesse, kuid rajati ka täiesti uusi piirkondi või ehitiste grupe. Esimesi arhitektuurižanre, milles postmodernismi esteetikat hakati rakendama, oli eramuarhitektuur. Alguses ehitati üksikuid elamuid, ent 1980. aastate keskpaigus planeeriti suuremaid piirkondi, nt Tallinnasse Laagrisse või Tartusse Veerikule. Veerikul asuv „Arhitekti linnaosa“ on selle bakalaureusetöö uurimisteema.

Nn Arhitekti linnaosa ajalugu ei ole väga põhjalikult uuritud, kuigi tegemist on omapärase linnaplaneerimise eksperimentaalprojektiga. Tartus on 20. sajandi II poole arhitektuuriga muinsuskaitse seisukohast vähe tegeletud ning kaitse alla on võetud vaid mõned üksikud arhitektuuriteosed. Ka mujal Eestis, kui välja arvata Tallinn ja Saaremaa, on ajastu arhitektuur leidnud muinsuskaitset huviorbiidis vähest vastukaja.

Seni on seda piirkonda hinnatud ja muinsuskaitsearhitektuuriajaloolise prisma läbi analüüsitud vaid 20. sajandi arhitektuuri inventeerimise raames ning on koostatud selleletemaline kodulehekülg. Tartu linna 20. sajandi pärandi kaardistamisel on „Arhitekti linnaosa“ või Arhitekti tänava piirkond välja pakutud potentsiaalse miljööalana, mida käesolevas bakalaureusetöös põhjalikumalt analüüsitakse.

Bakalaureusetöö annab ajaloolise ülevaate Tallinna kümne tegevusest, postmodernismi tulekust Eesti arhitektuuri, „Arhitekti linnaosa“ tekkeloost ja ehitustegevusest, võrdleb olemasolevat hoonestust projektidega, hindab piirkonna miljööd ning teeb selle põhjal järeldusi, kas ja kuidas peaks linnaosa säilitama-kaitsema.

Kasutatud on Andres Kure, Mart Kalmu, Krista Kodrese, Raal Kivi, Lilian Hansari, Rasmus Kase ja Martti Preemi kirjutatud materjale, samuti erinevaid seadusandlikke dokumente. Piirkonna ehituslugu ja osaliselt ka väärtuste analüüs baseerub elanike ja arhitektidega tehtud intervjuudel. „Arhitekti linnaosa“ kujunemise võtmefiguuri Raal Kivi ei õnnestunud töö kirjutamise käigus tema halva tervisliku seisundi tõttu intervjuuerida.

Palju abi on olnud Egle Tamme nõuannetest, vihjetest ja suunavatest kontaktidest. Samuti on töö valmimist aidanud Priit Laanoja, kes postitas elanike postkastidesse intervjuukirjad ning Carina Paju ja Triin Pohlak, kes tegid vajadusel uurimiselustest hoonetest või Ajalooarhiivi säilikutest pilte, kui töö autoril ei olnud võimalik Tartus viibida.

Bakalaureusetöös on kasutatud arhiivimaterjale Eesti Arhitektuurimuuseumi arhiivist, Eesti Riigiarhiivist, Tartu Linnaarhiivist ja Eesti Filmiarhiivist. Teemasid illustreerivad eelmainitud andme(vara)salvedest pärit materjalid või autori või tema Tartus viibivate abiliste tehtud fotod. Seadusandlikest dokumentidest on kasutatud Muinsuskaitseadust, Tallinna üldplaneeringut ja Tartu miljööväärtuslike hoonestusalade teemaplaneeringuid.

1. Arhitektuurisituatsioon 1980. aastateks ja Tallinna kümme

1970. aastate lõpul oldi tüdinenud tüüpprojekteerimisest, industrialiseerimisest ja ratsionalistlikust, inimestest kaugenenud modernismist. Arhitektid tajusid, et neid ei peeta omapäraste hoonete loojateks, vaid tüüplahenduste projekteerijateks. Nii ei olnud neil palju võimalusi loominguulisteks väljakutseteks. Ärksamad loojanatuurid arhitektide ringkonnas soovisid muutusi ehituskunsti edasisel arenguteel. Puudutas see eriti noori arhitekte, kellest enamik oli õppinud Eesti Riiklikus Kunstiinstituudis (ERKI), väiksem osa neist sai tööd alles kujunevas liberaalsema õhkkonnaga „EKE Projektis“.¹

1970. aastatel kirjutati erinevates kultuuriväljaannetes vaidlevas toonis artikleid, mis mõtisklesid linna- ja ehitatud keskkonna teemadel.² Vilkamatest kirjutajatest-uurijatest võiks välja tuua Leonhard Lapini ja Vilen Künnapu. Vaadati tagasi möödunule; tutvustati varem põlu all olnud kunstivoole: juugendit, *art déco*'d ja muid sajandialguse avangardseid kunstinähtusi. Agaralt uuriti kohalikku arhitektuuripärandit, Eestis tegutsenud 20. sajandi alguse arhitektide loomingut, samuti hinnati kõrgelt nende loodud keskkonda laiemalt.³ 1974. aastal hakkas Jüri Okas pildistama kogu Eesti kummalist arhitektuuri, uurides nii keskkonna orgaanilist ja korratut arengut. Fotod avaldati 1995. aastal raamatus „Väike moodne arhitektuuri sõnastik“.⁴ Uurimise ja teadvustamistöösse olid kaasatud ka kunstnikud, näiteks Sirje Runge kasutas enda loomingus urbaanset keskkonda.⁵ Lisaks käsitlesid modernismikriitikat mitmed kirjanikud, nt Mati Unt. Sellised kirjutised ning kunstiteosed olid ulatuslikemate muutuste ettekuulutajad ja – valmistajad. Paralleelselt püüti end kursis hoida uuema rahvusvahelise kirjandusega nii palju, kui see nõukogude ühiskonnas võimalik oli. Esimesed teadmised ammutasid noored arhitektid USA teoreetiku Charles Jencksi tekstide kaudu, laiemat filosoofilist konteksti lahati Jaak Kangilaski ettekannetes.⁶

Arhitektide ringkonnas tekkis kinnine diskussioon tuleviku üle, üsna ruttu sai postmodernism vanemate arhitektide põlvkonna sõimusõnaks nooremate vastu. Jätkuvalt modernistlikku arhitektuuri viljelevate vanemate kolleegide seas ei mõistetud nooremate arhitektide ideid ja taotlusi. Alles 1980. aastate alguses jõudsid uued ideed esimeste valminud hoonete näol laiemasse teadvusesse. Erinevalt lääneriikidest käsitleti siin postmodernismi kui uut ja edumeelset sammu mööda kunsti progressi treppi; loodi oma sisu, mis suhestus siinsete arhitektuuriprobleemidega: vastandumine nn mustamäestumisele ehk paneelrajoonide liialt laiale levimisele, keskkondlikkuse idee jne.⁷ Postmodernism toimis toona kui varjatud ühiskonnakriitika vorm, kitsamas mõistes mässati modernistliku ehitus- ja planeerimispraktika vastu, laiemalt võideldi vaikselt üleüldise nõukogudeliku unifitseerimise vastu. Kõneldi sotsiaalse inimese linnast, sellisest, mis hindab ajaloolisust ja miljööd. Uute suurelamurajoonide asemel plaaniti rakendada Skandinaavia eeskujul madaltihedat hoonestust, mis koosnes madalatest ridamajadest. Sama printsiipi kasutades planeeriti tegelikult uusi senist

¹ M. Kalm, Eesti 20. sajandi arhitektuur. Tallinn: Prisma Prindi Kirjastus, 2002, lk 389.

² A. Kurg, Modernismi lõppmäng, Tallinn 1978. – Keskkonnad, projektid, kontseptsioonid. Tallinna kooli arhitektid 1972–1985. Toimetajad A. Kurg, M. Laanemets. Tallinn: Eesti Arhitektuurimuuseum, lk 40.

³ M. Kalm, Eesti 20. sajandi arhitektuur, lk 390–391.

⁴ Sealsamas, lk 402.

⁵ A. Kurg, Modernismi lõppmäng, Tallinn 1978. – Keskkonnad, projektid, kontseptsioonid. Tallinna kooli arhitektid 1972–1985, lk 41.

⁶ H. Treier, Postmodernismi mõiste Eesti kunstimaailmas. – Kunstiteaduslikke uurimusi 1995, lk 252.

⁷ Sealsamas, lk 248.

tänavaja planeerimisvõrku arvestavaid, kuid sageli suuremaid hooneid vanadesse linnaosadesse.⁸

1970. aastate lõpuks oli aeg küps, et julgemalt edasi tegutseda, laiemat arutelu luua ja mõttekaaslasti koguda. Aktiivsematest intelligentidest-kultuuritegelastest moodustus tuumik, kes sai hiljem tuntuks kui Tallinna kool. See hõlmas lisaks eelmainitutele ka kunstnikke, disainereid ja insenere, kuid dominant jäi siiski arhitektidele. Suurem osa rühmituse arhitektidest liikmeid oli lõpetanud ERKI: noortest Tiit Kajundi, Avo-Himm Looveer, Ain Padrik, Jüri Okas, Jaan Ollik, Ignar Fjuk, vanematest Veljo Kaasik ja Toomas Rein.⁹ Lisaks olid aktiivsed Leonhard Lapin, Vilen Künnapu, Ülevi Eljand. Ühiste vaadetega inimesed kohtusid KUKU klubis, EKE Projekti kohvikus, ERKI koridori suitsunurgas ja muudes kohtades. Seal tekkisid arutelud, mida mõisteti poolelt sõnalt.¹⁰

Esimene Tallinna kooli arhitektide ühisnäitus üsna pretensioonitu pealkirjaga „Arhitektuurinäitus 1978“ toimus 1978. aastal Tallinna Teaduste Akadeemia raamatukogu fuajees. Esindatud oli 14 arhitekti, kes avaldasid enda arvamust, milline peaks tulevikuarhitektuur välja nägema.¹¹ Eesmärk oli külastajaid ootamatult üllatada, esitades utoopilisi teostatamata töid. Esmapäeval arvati, et tegu on noorte ja vihaste arhitektide üürikese meelevaardusega, mis mõne aja pärast vaibub ja mille järel kohandatakse sisseelatud süsteemiga. Kui 1979. aastal Arhitektide Liidu XII kongressil ei valitud esimeheks tagasi Mart Porti, siis oli see märk noorte võimuihast ja protestist mugandunud süsteemi vastu. Nii kujunes Tallinna kooli tegevus rahumeelseks vastupanuliikumiseks.¹²

Mõne aasta möödudes astuti välja veel konkreetsemate vaadetega, täpsemalt 1982. aasta lõpus näitusega Kunstihoones. Sel korral oli Tallinna kooli arhitektidest kujunenud Tallinna kümne nimeline rühmitus; sellise nimega nimetas esimest korda rühmitust Markku Komonen 1980. aastal Soome ajakirja „Arkkitehti“ näituse retsensiooni eessõnas.¹³ Ent arv kümme rühmituse nimes on ebatäpne, jätkuvalt oli tegevusse kaasatud rohkem loomeinimesi.¹⁴ Näitusel osalenud grupiga oli liitunud Ignar Fjuk, lahkunud olid Eljand, Vint, Ringo ja Šein. Näha võis filigraanseid joonistusi, akvarelle ja graafikat, mis olid pööranud selja hilismodernistlikele katsetustele ja esitasid ajalooliste vormide sünteesi ning historitsistlikke hoiakuid; st klassikalise pärandi taasavastamist.¹⁵ Rühmituse liikmeid liitis vaimne kokkukuuluvus, püüd defineerida-kujundada nõukogude mentaliteedist, piiratudest ja dogmadest vaba, Eesti oma ehituskunstilist identiteeti.¹⁶ Aktiivsetel kirjutajatel ja arvajatel Künnapul ning Lapinil õnnestus

⁸ L. Hansar, Postmodernism linnaehituses. – Eesti kunsti ajalugu 6, I osa. Peatoimetaja K. Kodres, Tallinn: Sihtasutus Kultuurileht, 2013, lk 446.

⁹ M. Kalm, Eesti 20. sajandi arhitektuur, lk 389.

¹⁰ Tallinna kooli kroonika. – Keskkonnad, projektid, kontseptsioonid. Tallinna kooli arhitektid 1972–1985, lk 308.

¹¹ A. Kurg, Modernismi lõppmäng, Tallinn 1978. – Keskkonnad, projektid, kontseptsioonid. Tallinna kooli arhitektid 1972–1985, lk 40.

¹² M. Kalm, Eesti 20. sajandi arhitektuur, lk 391.

¹³ A. Kurg, Modernismi lõppmäng, Tallinn 1978. – Keskkonnad, projektid, kontseptsioonid. Tallinna kooli arhitektid 1972–1985, lk 43.

¹⁴ Sealsamas, lk 318.

¹⁵ Sealsamas, lk 42.

¹⁶ Sealsamas, lk 308.

ühiskonda veenda, et arhitektuur täidab enda kultuurifunktsiooni ainult siis, kui ta käib kaasas rahvusvahelise arhitektuuri arenguga.¹⁷

Tallinna kümme panustas Eesti arhitektuuri tutvustamisse välismaal. Rühmituse 1982. aasta näitust näidati veel 1989. aastal Zürichis ning 1990 Stockholmis. Rühmituse liikmed osalesid esimestel rahvusvahelistel arhitektuurivõistlustel ja olid neil edukad, näiteks 1984. aastal Rovanieimi Arkitka muuseumi arhitektuurivõistlusel pälvis Künnapu ja Padriku töö *honorable mention*'i.¹⁸ 1980. aastate keskel pööras rühmitusele tähelepanu Euroopa ja USA erialapress, nt Form and Function (Soome), Crit (USA), Casabella (Itaalia), L'architecture d'Ahjourd'hui (Prantsusmaa) jpt. Mõned liikmed osalesid olulistel rahvusvahelistel näitustel: „Moder Redux“ New Yorgis (1986), „11 Cities, 11 Nations“ Hollandis (1990).¹⁹ Rühmitus tegutses ligikaudu viisteist aastat²⁰, kuni vaikselt hääbus ja peale kasvas uus edukas arhitektide põlvkond (Andres Siim, Emil Urbel, Raoul Kurvitz jpt).²¹

Tallinna kümme näol on tegemist võimsa rühmitusega, mis muutis senist arusaamist arhitektuurist pöördumatuseni, elustas huvi kohaliku Eesti arhitektuuri vastu ning avas ukсед Lääne arhitektuurimaailma.

¹⁷ K. Kodres, Postmodernism ja müüdid. Aastad 1980–1990. – Lühike Eesti kunsti ajalugu. Toimetaja T. Viirand. Tallinn: Kunst, lk 252.

¹⁸ K. Kodres, Postmodernism ja müüdid. Aastad 1980–1990. – Lühike Eesti kunsti ajalugu, lk 252.

¹⁹ Tallinna kooli kroonika. – Keskkonnad, projektid, kontseptsioonid. Tallinna kooli arhitektid 1972–1985, lk 317.

²⁰ Sealsamas, lk 326.

²¹ K. Kodres, Postmodernism ja müüdid. Aastad 1980–1990. – Lühike Eesti kunsti ajalugu, lk 254.

2. Postmodernismi tulek Eesti arhitektuuri

Kõigist kunstiliikidest on arhitektuuri tihedamini peetud seotuks muutustega ühiskonnas ja majanduses. 1970. aastatel hakati kahtlema ajaloolise arengu lineaarsuses kunstis ja maailmatajus, kritiseeriti modernismi. Tajuti, et ühiskond ei saa nii enam edasi areneda. Tuntud Ameerika arhitektuuriteadlane Charles Jencks "dateeris" modernistliku arhitektuuri surmahetke: 1972. aasta 15. juulil kell 15.32 lasti õhku 14-korruselise lagunenu ja rüüstatud kortermaja. Selle sündmusega märgib Jencks modernistliku progressi taandumise algust ja postmodernismi tulekut.²² Samal ajal levisid Jencksi ideed Nõukogude Eesti arhitektide seas; tema ja teiste teoreetikute ideedest kannustatuna tekkis ühistest mõttekaaslastest Tallinna kooli nimeline rühmitus. Kirjeldades postmodernismi tulekut Eesti arhitektuuri, ei saa mainimata jätta sellele eelnevat neofunktsionalismi, mis mõtteliselt murdis modernismi jää ja andis voli mängulisusele ning vormilistele-ruumilistele katsetustele.

Tallinna kooli liikmed uurisid 1970. aastatel põhjalikult kohalikku arhitektuuripärandit ja tutvustasid kultuuriväljaannetes varem põlu all olnud kunstvoole. Sellest arenes välja neofunktsionalistlik liikumine, kus esineb modernismist erinevalt elavamast plastikast, individuaalsust ja romantikat. Mõneti võeti eeskujuna varasest modernismist, kuid ajapikku muutus arhitektuurikeel mängulisemaks, kujunedes orgaaniliselt postmodernismiks. Mõiste juurutaja oli L. Lapin. Neofunktsionalismi avateose kohale konkureerib mitu ehitist. Esimesena on avateoseks peetud Munamäe vaatetorni T. Reinu ja V. Kaasiku projekteeritud juurdeehitist (1967–1971). Siiski ei järgitud selle projekteerimisel neofunktsionalistlike ideid, vaid lähtuti praktilisest loogikast. Teisena arvatakse debüüdiks V. Kaasiku „EKE Projekti“ Pärnu osakonna hoonet (1970–1975). Kolmandana peetakse esikteoseks Põlva kolhoosi keskust (1971–1973), mille arhitektid on J. Jaama ja A. Ringo.²³

Põhiline Tallinna kooli arhitektide väljendusvorm oli peremaja ehk eramu. Kuigi 1970. aastateks oli individuaalehitus raugemas, tegeleti sellega jätkuvalt väikelinnades. Tüüpprojektidega reguleeritud ja normidega piiratud olukorras oli see arhitektidele hea loominguline väljakutse. Eriti ergutas seda tihe kontakt tellija ja arhitekti vahel, samuti pime usk, et professionaalne arhitekt loob tellijale just kõige parema ja omapärasema kodu. Seetõttu tulid majad välja liialt keerulised ja nii jäi omanikul hoone sageli lõpuni välja ehitamata, nt 1967. aastal alustatud Villa Valeri I, arhitekt L. Lapin. Väga tihti ei arvestanud eramud ümbritsevad arhitektuuri, taheti olla nii individualistlikud kui võimalik.

Pigem oli neofunktsionalistlik elamu kunsti- kui arhitektuurinähtus, milles rõhutati projektide efektsust. Näiteks tegi T. Kaljundi fantaasiaprojekti dr. Spockile, lastekasvatamisraamatu autorile. Väga ilmekad on L. Lapini 1976–1977 majade kavandid „Masinate-sari“, milles on lähtutud masinaesteetikast. Väljastpoolt vaatamiseks mõeldud skulptuursed majad on nõrga siseplaneeringuga: hoonetes on palju väikseid funktsionaalse seoseta ruume. Ehitati ka suuremaid neofunktsionalistlike maju, nt V. Künnapu Pärnu sanatooriumi „Tervis“ teine ehitusjärg (1976–1978), E. Väärtnõu Põlva haigla (1972–1980) või V. Pormeisteri Eesti

²² J. Kraavi, Postmodernismi teooria ja postmodernistlik kultuur. Viljandi: Viljandi Kultuuriakadeemia, 2005, lk 159.

²³ M. Kalm, Eesti 20. sajandi arhitektuur, lk 393.

Põllumajanduse Akadeemia metsamajanduse ja maaparanduse teaduskonna õppehoone (1976–1983).²⁴

Peale Jencksi teooriate huvitusid Tallinna kooli arhitektid samaaegselt ka Robert Venturi, Gaston Bachelard'i, Italo Calvino, Juhani Pallasmaa kirjutistest. Selle asemel, et öelda „mulle meeldib see või teine“, eelistati lausuda „mulle meeldib see *ja* teine“; arhitektuuris hakkas võimu võtma postmodernism, mis kestis 1970. aastate teisest poolest 1980. aastate esimese pooleni. Arhitektuurist rääkides kasutati sümboli ja arhetüübi mõisteid, tähtsaks said juhuslikkus, vormirikkus ja ajaloo tsiteerimine.²⁵ Enam ei piiratud end ühe stiiliga, omaseks sai mänglev pluralism. Postmodernismis on täheldatud kahte suunda: historitsistlik lähenemine ja dekonstruktivistlik suund.²⁶ On käsitlusi, mille alusel täheldatakse ka kolmandat, ameerikalikku neoklassitsistlikku suunda, mis kasutas klassikalise arhitektuuri elemente, kuid ainult selle poolest erineb see historitsistlikust suunast.²⁷ Sageli olid valminud hooned ambivalentsed, esindades mitut lähenemisviisi.

Paljud Tallinna kooli arhitektid töötasid toona vabama õhkkonnaga „EKE Projektis“, mis alles hakkas jalgu alla saama. 1980. aastatel plaaniti jõukates kolhoosides uute elamute püstitamist; eramute projektide saamiseks pöörduti „EKE Projekti“. Valmis ehitati neid vähem kui projekteeriti, kuid ometi võib väita, et toimus väike ehitusbuum.²⁸ 1980. aastatel ehitati väga palju postmodernistlikke hooned maapiirkondadesse ja linnadesse, nende seas nii avalikke kui ka eramuid. Viimaseid rajati üsna palju, kuigi avangardse väljanägemisega majade eest pidi tasuma erarahas.²⁹ Sageli rajati postmodernistlikke kolhoosiehitisi, näiteks kolhoosikeskus, tootmishoone jne. Üldjuhul olid need väga suured, sest ehitusmahtude piiranguid peaaegu ei olnud. Lihtne oli saada juurdeehituse luba, mistõttu tolle aja juurdeehitused tulid ka välja suuremad kui algne hoone.

Postmodernismi avalöögiks peetakse J. Okase Paide KEKi Mäo bensiinijaama, kus on esindatud stiilile omane, hiljem ülekasutatud astmelisus. Eramutest on esiklapseks peetud Veljo Kaasiku „Venna maja“ Meriväljal Tallinnas (1975–1985), mis eriline nii vormi, punase värvi kui konstruktiivse lahenduse (puitkonstruktsioon betoonkehandi ümber) poolest. Planeering on varasemale Eesti arhitektuurile võõralt, kuid sümpaatselt avar.³⁰

Uusehitiste projekteerimisel püüti arvestada olemasoleva hoonestusega, esindades nii historitsistlikku suunda. Arvestaval lähenemisel projekteeriti palju topeltfassaade vanade hoonete juurdeehitustele või tühjade kruntide täitmisel vanades linnaosades. Kritiseeriti modernismiajal populaarset vabaplaneeringut, nüüdsest hinnati uuesti tänavakoridore, mistõttu oli aktuaalne traditsioonilise linnaruumi lakuunide täitmine. Näiteks on Jaan Olliku kavandatud Värska vesimudaravila juurdeehitus (1976–1979) eeskujulik näide uue ja vana arhitektuuri pieteeditundelisest kokkusobitamisest.³¹ Arvatavasti kõige tuntum topeltfassaadi näide vanas linnaosas on V. Künnapu projekteeritud lillepood Väike-Karja tänaval (1978–1983). Samuti on

²⁴ M. Kalm, Eesti 20. sajandi arhitektuur, lk 394–401.

²⁵ Sealsamas, lk 402.

²⁶ T. Ojari, Postmodernism. – 100 sammu läbi 20. sajandi Eesti arhitektuuri. Toimetaja L. Välja. Tallinn: Eesti Arhitektuurimuuseum, lk 128.

²⁷ M. Kalm, Eesti 20. sajandi arhitektuur, lk 410.

²⁸ K. Kodres, Postmodernism ja müüdid. Aastad 1980–1990. – Lühike Eesti kunsti ajalugu, lk 251.

²⁹ Sealsamas, lk 253.

³⁰ M. Kalm, Eesti 20. sajandi arhitektuur, lk 403.

³¹ K. Hallas, Puitarhitektuur stiiliajaloo kandjana. – Eesti puitarhitektuur. Toimetaja K. Hallas. Tallinn: Eesti Arhitektuurimuuseum, lk 62.

omapärane Veljo Kaasiku nn kahenäoline kortermaja Haapsalus Jaama 8a, mille fassaadid sobituvad stiililt vastasolevate majadega, vastavalt põhjaküljel viilkatustega vanalinna ning lõunaküljel kuupjate paneelelamutega. Kuna tihti olid valminud hooned liialt suured ja raskesti hoomatavad, olles nii pigem dekonstruktivistliku suuna esindajad, ning mänglevat detailirohkust häirivalt palju, on neid kritiseeritud eriti muinsuskaitse konservatiivsema kogukonna poolt.³² Historitsistliku literatuursuse sümboliterohkeimaks teoseks võib pidada Künnapu fašisismiohvrite monumenti Tallinna Metsakalmistul (1982–1984).³³

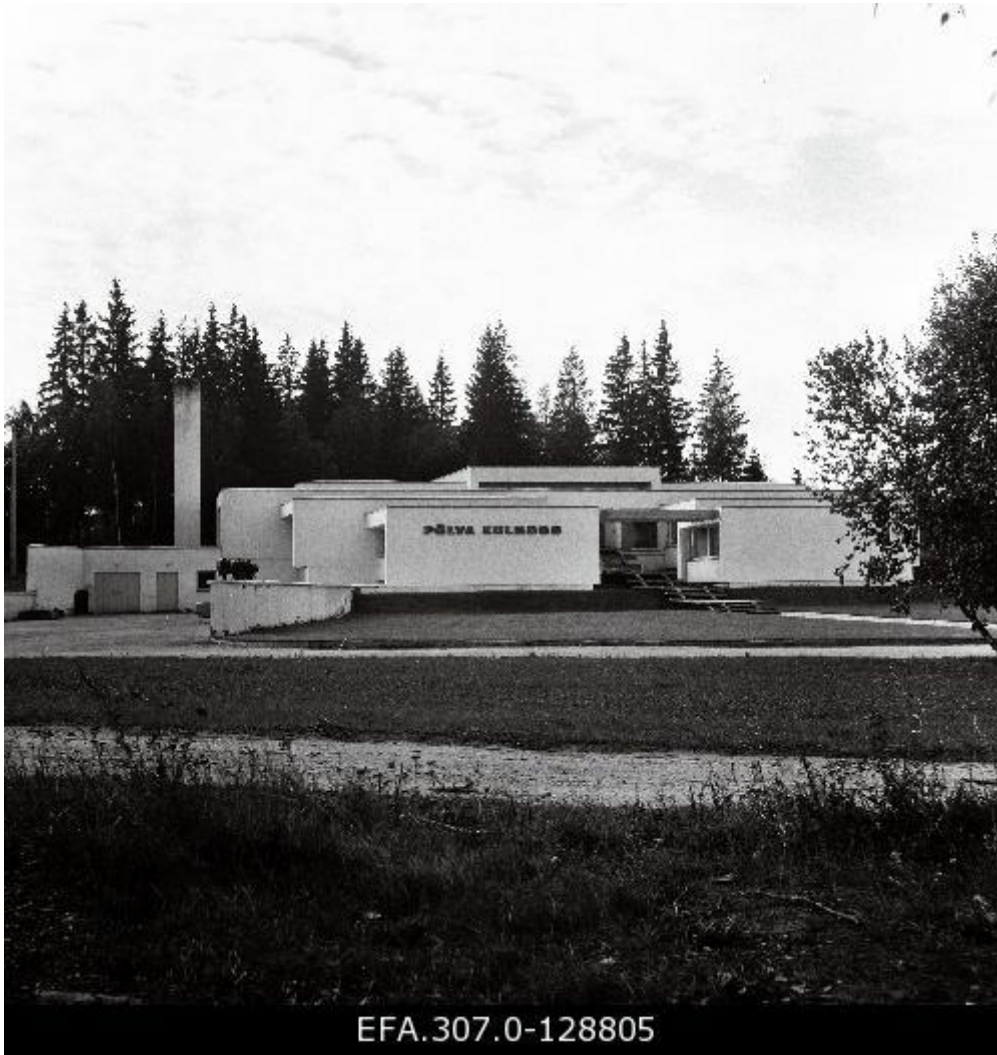
Uuselamupiirkondade projekteerimisel said arhitektid veel vabamad käed kui mõne muu arhitektuurižanri puhul. Erilise mõnuga mängeldes pilluti hooneile arhitekturseid elemente, mis moodustasid kokku üsna närvilise, eklektilise tänavapildi. 1980. aastate kõige markantsemad eramud ehitati Tallinnas Laagrisse (Udu tänav) ja Meriväljale (Kõivu tee), Tartusse Veerikule (Arhitekti tänav).³⁴

Tallinna kool ja postmodernism sillutas tee inimväärsema keskkonna loomisele. Nende aktiivse teadvustamistööga ja arukate väljaütlemiste mõjul hakati arhitektuuri kui kunstiliiki taasväärtustama, tellijad julgesid arhitekte usaldada, teades, et saavad meelepärase tulemuse. Samuti suudeti tollaegsete võistlusprojektidega rahvusvahelisse arhitektuurimaailma pääseda, loodi esimesed jätkusuutlikud sidemed välismaa arhitektidega.

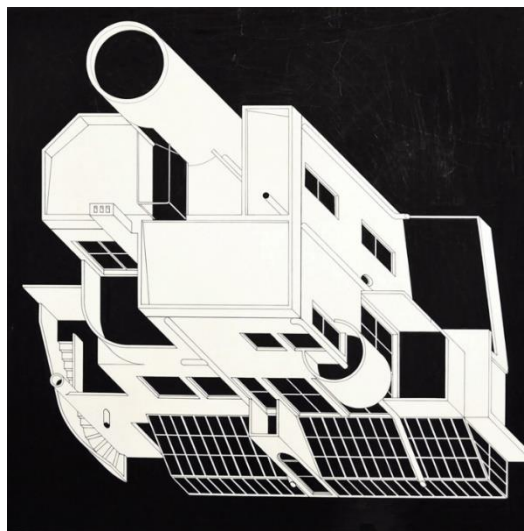
³² M. Kalm, Eesti 20. sajandi arhitektuur, lk 404–408.

³³ Sealsamas, lk 409.

³⁴ K. Kodres, Postmodernism ja müüdid. Aastad 1980–1990. – Lühike Eesti kunsti ajalugu, lk 253.

1. Põlva kolhoosi keskusehoone. EFA.

2. Leonhard Lapin. Masin-arhitektuur. III. Villa Heljula. 1976. Tušš, guašš. EAM.

3. Ida tee 50 ehk „Venna maja“.

3. Tartu Arhitekti tänava piirkonna tekkelugu

1980. aastatel rajati suurematesse linnadesse postmodernistlikke uuselamupiirkondi, näiteks Tallinnasse Laagrisse või Meriväljale. Muuhulgas planeeriti sellist piirkonda Tartusse Veerikule, täpsemalt tänapäevase linnaosa Viljandi maantee poolsemasse nurka. Plaanis oli rajada tavalisest praktikast erinevalt väga prestiižne elamupiirkond, mille igale krundile oli määratud kindel arhitekt, kes pidi koostöös krundi saajaga elamu projekteerima. Erinevalt individuaalelamute tüüpprojektidest said tulevased elanikud hoone ruumiprogrammi koostamisel sõna sekka öelda. Samuti vaadeldi seda kui põnevat ja uudset linnaplaneerimise eksperimenti, sest Skandinaavia eeskujul eelistati uute paneelelamute asemel rajada eramud, rakendades nii madaltiheda hoonestuse printsiipi.

1981. aastal sai toonane Tartu linna peaarhitekt Raal Kivi Ehituskomiteest loa koostada Veeriku linnaosa detailplaneeringu alusel nn Arhitekti tänava piirkonna.³⁵ Selleks kasutati ära varasemat suuremat ala käsitlevat detailplaneeringut, mille autorid olid Malle Meelak ja Mart Port.³⁶ Teostati planeeringust erinev lahendus. Juba 1977. aasta plaanidel on näha tulevase nn Arhitekti piirkonna Nisu, Maisi ja Rukki tänavate võrku ja krunte. Samuti on krundid ära märgitud Ravila tänava piirkonnas, kuhu hiljem ehitati Ado Eigi ridaelamud. Plaanidelt puudub veel Arhitekti tänav. Lisaks planeeriti sinna mitu kõrgemat korterelamut. Seati sihiks, et Veerikust ei tohtinud saada väikest Annelinna, vaid linnaosa peab saama omanäolise identiteedi. Samuti pidi Veerikul toimuva ehitusega kompenseerima Annelinna 3. mikrorajooni ehituse venimist.³⁷ Veel rõhutati, et ENSV on ainsa erandina saanud õiguse ehitada individuaalelamuid ainuprojektide järgi; seda eelist tuli tööga õigustada.³⁸ Saab järeldada, et 1977. aastal oli sealset piirkonda plaanis hoonestada erisuguste elamutega, sh madalate eramajadega, ning planeeringuliselt oli loodud soodne pinnas Arhitekti tänava piirkonna kontseptsiooni tekkeks.

Tulevase piirkonna erilise staatuse tõttu püüti eramukruntidele arhitekte leida kõige paremate seast. Pakkumisi tehti peaaegu kõigile staažikatele korüfeedele või muul moel välja paistnud noorematele arhitektidele. Ettepanekuid tuli teha palju, sest hoonestamist vajas ligikaudu 50 krunti. Mõni neist loobus loomingulisest väljakutsest, näiteks Valve Pormeister.³⁹ Pakkumise võtsid vastu järgmised arhitektid: Paul Aarmann, Lembit Aljaste, Ado ja Niina Eigi, Ülevi Eljand, Maie Hansmann, Evi ja Voldemar Herkel, Jüri Jaama, Aleksandr Jakovlev, Tõiv Joandi, Peep Jänes, Veljo Kaasik, Tiit Kaljundi, Toivo Kallas, Rein Kersten, Harri Kingo, Kullrevo Kliimand, Vilen Künnapu, Leonhard Lapin, Vilmar Lill, Himm Looveer, Ingrid Mardi, Arnold Matteus, Boris Mirov, Peeter Merisalu, Peep Männiksaar, Martti Preem, Valdur Napp, Ain Padrik, Ott Puuraid, Peeter Tarvas, Virve Tiirmaa, Rein Tomingas ning Ike Volkov. Raal Kivi grupeeris sarnase käekirjaga arhitektid ühele tänavale, et hoonete väljanägemine ning lõplik tänavapilt oleks võimalikult ühtlane.⁴⁰

Esimesed hooned valmisid 1984. ja 1985. aasta paiku. Raal Kivi on piirkonna kujunemist kirjeldanud ja teavitustööd teinud ajalehes „Edasi“ ilmunud kolmeosalises artikliseserias.

³⁵ M. Preem, Arhitekti tänava elamurajoon Tartus Veeriku linnaosas. – Ehituskunst 7, 1993, lk 39.

³⁶ Tartu linna Veeriku mikrorajooni detailplaneerimine. ERA, f. T-14, n. 4-6, s. 33708.

³⁷ R. Kivi, Veeriku ehitab 1. – Edasi, 11.X 1985, lk 4.

³⁸ R. Kivi, Veeriku ehitab 2. – Edasi, 21.XI 1985, lk 4.

³⁹ „Arhitekti linnaosa“ Tartus. http://www.tartu.ee/data/arhitekti_linnaosa.html (vaadatud 13. XII 2014).

⁴⁰ Intervjuu Martti Preemiga, 1. XII 2014, märkmed autori valduses.

Seletati, et tüüpprojektne individuaalehitus mitmes piirkonnas, nt Kruusamäe tänaval, on aeglaselt edenenu: valminud elamute vahel valendavad rohtunud vundamendid. Sestap oli soodsam rajada rida-, vaip- ja aatriumelamuid, säästes nii ehitusmaad, tagades parema heakorrastuse ja luues tihedama hoonestuse. Varasemad individuaalelamud olid ühe perekonna või suguvõsa ühine pikaajaline töö; seda enam pidas Raal Kivi tähtsaks rajatavate hoonete eriilmelisust.⁴¹ Piirkonna vastu paralleelselt kriitikat ei avaldatud, kuna esiteks ei olnud nõukogude inimesel kombeks selliste asjade üle kurta ja teiseks peeti Arhitekti tänava piirkonna ideed laiemalt väga heaks. Samuti said inimesed endale oma kodu, mille vastu ei olnud kellelgi midagi väita.⁴² Siiski pidas R. Kivi vajalikuks rõhutada, et piirkonna näol on tegemist eksperimendiga ja linnaehitusliku ansambli saavutamise mõttes on asi algusest peale ebaõnnestumisele määratud.⁴³

Suure vaimustusega võeti omaks uudne linnaplaneerimise idee, kuid teostus osutus sootuks teistsuguseks. Hoonete ehituse eest pidid tulevased omanikud ise muretsema, kuid üldine materjalide defitsiit pärssis kiiret valmimist. Kärmelt valmis toorehitus, kuhu inimesed kiiresti sisse kolisid.⁴⁴ Samasuguselt tüüpprojektsete individuaalelamutega ei valminud sageli ka nn Arhitekti piirkonna hooned nii nagu projektide autor ette nägi: mõõndusi tehti detailistikus, vahel muudeti avatäidete asukohta, ruumiplaneeringut, sise- ja väliviimistlust. Enamasti pooleliolevad hooned võeti 1980. aastate teises pooles või 1990. aastate alguses ehitusinspektsiooni poolt vastu ja nii jäidki paljud asjad projekti järgi tegemata. Eesti Arhitektuurimuuseumis säilitatavatel planšettidel on 1980. aastate lõpul tehtud fotod, mille põhjal (vt ptk 4) saab kinnitust väitele, et hoonete valmimine venis pikale; paljudel neist oli valmimata väliviimistlus, istutamata oli haljastus, selle asemel oli porine maa ning segumasinad. Suur osa hooneid võeti Ehitusinspektsiooni poolt poolikuna vastu, kuid ehitustööd kestsid pärast seda edasi. Nüüd omanikud sageli projekti enam ei järginud, sellele aitas kaasa 1990. aastail ehitusvaldkonnas ja eriti eramuehituses valitsenud üldine kaos. Mõni maja jäigi lõplikult valmimata, mõnele lisati omavolilisi juurdeehitusi.

Piirkonna saatust kirjeldab realistlikult 1993. aastal Tartu linna peaarhitekt Martti Preem. Selleks ajaks ei olnud suurem osa hooneid valmis ja tänavatelt puudus sillutis.⁴⁵ 1990. aastate lõpus ei olnud veel pikendatud Nisu tänavat Viljandi maanteeeni.⁴⁶ Üldpilt oli poolik ja seetõttu hakkas nn Arhitekti linnaosa kaotama mainet kui prestiižne uudse planeerimisviisiga piirkond. Aja möödudes hakkasid niigi eklektilised hooned detailides täienema (nt loomakujukesed peaukse ees, kitsilikud sepiasjad) või muudeti algset valminud lahendust (nt hoonete soojustamine, avatäidete väljavahetamine plastist lihtsamate vastu), muutudes pigem halva maitse esindajaks ning sarnanedes selliste täiendustega pigem 1990. aastate II poolel kerkinud uusrikaste elamurajoonide ehk nn lollidekülade arhitektuuriga.

⁴¹ R. Kivi, Veeriku ehitab 2, lk 4.

⁴² Intervjuu M. Preemiga, 1. XII 2014, märkmed autori valduses.

⁴³ R. Kivi, Veeriku ehitab 2, lk 4.

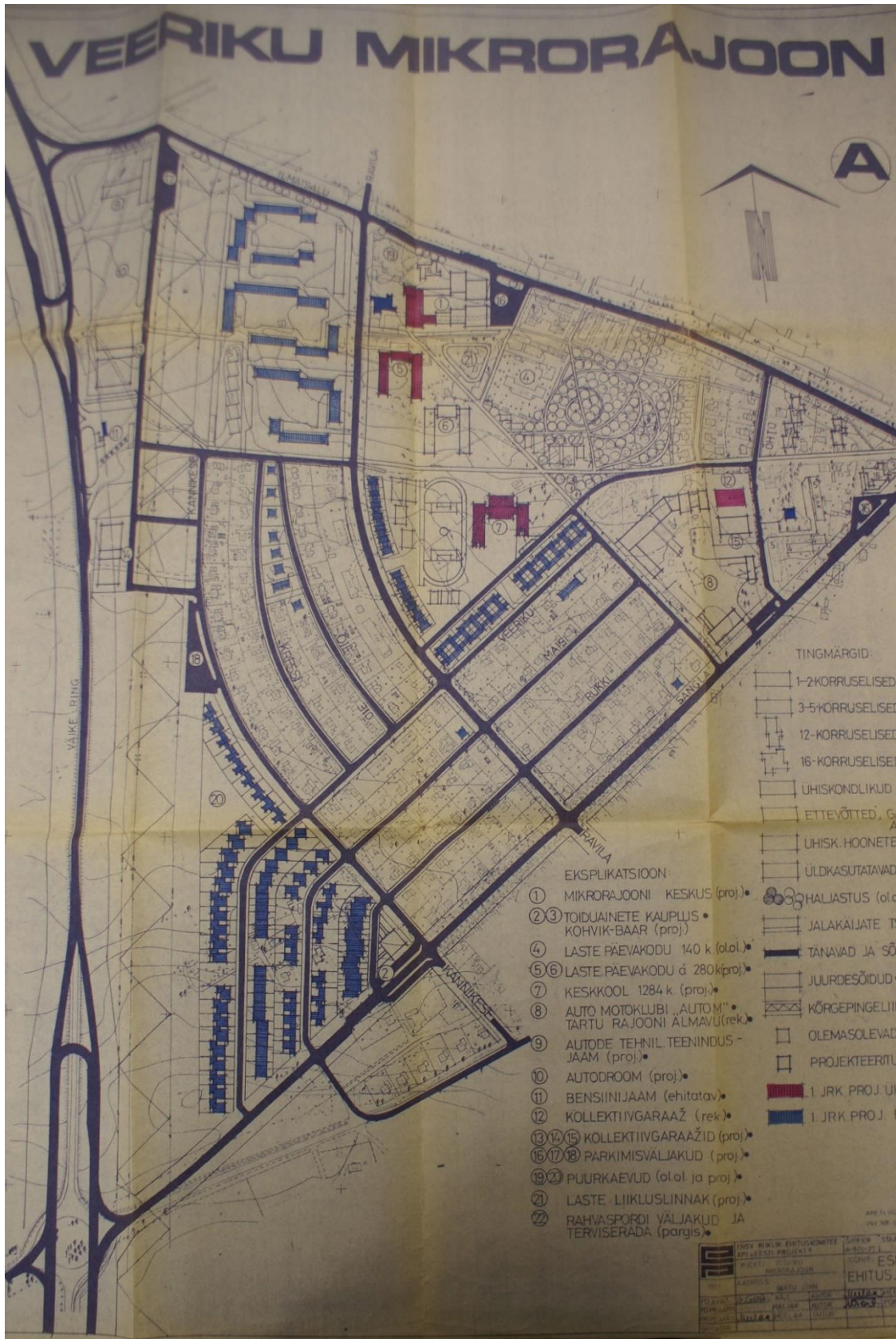
⁴⁴ Intervjuu M. Preemiga, 1. XII 2014, märkmed autori valduses.

⁴⁵ M. Preem, Arhitekti tänava elamurajoon Tartus Veeriku linnaosas, lk 40.

⁴⁶ „Arhitekti linnaosa“ Tartus. http://www.tartu.ee/data/arhitekti_linnaosa.html (vaadatud 13. XII 2014).

4. Vaade Ravila tänavale enne Ado Eigi projekteeritud majade kerkimist. ERA.

5. 1977. aasta Veeriku linnaosa detailplaneering. ERA.

6. Lähivõtte 1977. aasta detailplaneeringust. Ülemises osas on näha A. Eigi elamugruppi, alumises vasakus nurgas Nisu, Maisi ja Rukki tänavat. ERA.

4. Ülevaade Arhitekti piirkonna hoonestusest

Arhitekti tänava piirkond asub Veerikul, täpsemalt tänapäevase Veeriku linnaosa Viljandi maantee poolses nurgas. Piirkonda kuuluvad Arhitekti, Maisi, Nisu, Rukki tänav ja lõik Ravila tänavast. Arhitekti ja Nisu tänavad asuvad lähestikku ja on valdavalt hoonestatud 1980. aastatel. Rukki ja Maisi tänaval on postmodernistlikud elamud paigutatud varasemate tüüpprojektsete individuaalelamute vahele. Ravila tänaval asuvad enamasti varasemad ehitised, kuid Arhitekti tn piirkonda kuuluv lõik moodustab tänavast selgelt eristuva osa. Kinnistute pindala on natuke üle 600 m². Piirkonna hoonestuslaad on lahtine, enamasti on kinnistul üks elumaja, mille sees või sellega seotud eraldi mahus on abiruumid.

Tinglikult võib siia maju kavandanud arhitektis jagada kolme gruppi: Lõuna-Eesti, vanema ja noorema põlvkonna arhitektid. Lõuna-Eesti arhitektide loomingut võib näha Maisi ja Rukki, noorema põlvkonna projekteeritud elamuid Nisu ja vanemate arhitektide hooneid Arhitekti tänaval. Vanemate arhitektide põlvkonnast peab eraldi välja tooma Niina ja Ado Eigi, kellele anti paaris- ja üksikelamutega hoonestada lõik Ravila tänavast. Piirkonda elamuid projekteerinud arhitektidele anti väga vabad käed. Kuigi iga krundi kohta anti eraldi piirangud, olid need enam-vähem samasugused.⁴⁷ Üldiselt anti ette hoonestuse piir, krundi hoonestusala, korruselisus, välisviimistlus, katusetüüp ja -kalle.⁴⁸

Vanema põlvkonna arhitektid on Virve Tiirmaa, Paul Aarmann, Harri Kingo, Ingrid Mardi, Aleksander Jakovlev, Boris Mirov, Peeter Tarvas, Evi ja Voldemar Herkel, Ott Puuraid ning Arnold Matteus. Arhitekti tänava elamud on vormikeelelt tagasihoidlikumad, olles pigem hilismodernistlikud või neofunktsionalistlikud. Ainult hiljem, 1988. aastal projekteeritud Arhitekti 30 ja 32 on ekstravagantsema ilmega, esindades postmodernismi. Üldiselt on projekteerimisel arvestatud kõrvalkruntide hoonestusega, seega on tänava üldpilt võrdlemisi rahulik: hooned järgivad ühte ehitusjoont, korruseid on enamasti kaks, domineerib lamekatus, väliviimistlusena on kasutatud krohvi, hooneesine ala on madala haljastusega. Tänavahoonestatud poole vastas valendab tühermaa, mida on osati püütud kõrge hekiga varjata.

Valdavalt on hoonestus pärit 1980. aastatest, kuid ühel kinnistul asub varasem taluhoone, mis teistsuguse vormi ja paigutuse poolest üldist tänavapilti häirib. Projekteerimise ajal olid arhitektid teadlikud, millised majad krundi kummalegi küljele kerkivad, näiteks Arhitekti 22 projekti kirjelduses on mainitud, et elamu stilistika on tingitud range ehitusviisiga Mirovi ja Tarvase majadest naabruses.⁴⁹ Arvatavasti pikemaajalisema praktikaga arhitektid tajusid, et liialt äärmustesse ei tasu minna: nii saab kannatada tänava üldine välimus ning iga arhitekti üksikteos ei tõuse piisavalt esile.

1980. aastatel hoonestati lõik Ravila tänavast Ado ja Niina Eigi projektide järgi. Tänavalõigu üldpilt on ühtlane, sest kahekorruselised hooned asuvad võrdsel kaugusel tänavajoonest ning paaris- või üksikmajade juures on kasutatud sarnaseid arhitektuurielemente ja proportsioone. Siiski teisel pool tänavat sekundeerivad elamutele kolmekorruselised kortermajad. Mõlemal tänavapoolel kasvab kaseallee, mis tänavapooli üksteisest eraldab.

Noorema põlvkonna arhitektid on järgmised: Vilmar Lill, Leonhard Lapin, Peeter Merisalu, Martti Preem, Kullervo Kliimand, Lembit Aljaste, Veljo Kaasik, Peep Jänes, Rein Kersten,

⁴⁷ Intervjuu M. Preemiga, 1. XII 2014, märkmed autori valduses.

⁴⁸ Intervjuu M. Preemiga, 1. XII 2014, märkmed autori valduses.

⁴⁹ Arhitekti 22, EAA, f. 1168, n. 2, s. 11393.

Toivo Kallas, Ike Volkov, Jüri Jaama, Vilen Künnapu, Ain Padrik, Rein Tomingas, Vilmar Lill, Ülevi Eljand, Meeli Truu, Himm Looveer, Tõiv Joandi. Nende projektide järgi hoonestatud Nisu tänava üldpilt on kõigist kõige närvilisem ja eklektilisem: palju erikujulisi hoonemahte, erinev katusetüüp, korruselisus, detailistik jne. Üldpilti mahendab ainult hoonete paigutus samal kaugusel tänavajoonest.

Sama perioodi jooksul on hoonestatud mõlemad tänavapooled. Nooremad arhitektid on olnud vormi ja detailide kombineerimisel julgemad ning seetõttu ka arvestanud vähem ümberkaudsete majade välimusega. Sealsete projektide kirjeldused, olles ka eklektilise arhitektuurikeele põhjendajad, on kõige värvikamad. Näiteks on Vilen Künnapu Nisu 55/57 paarismaja projektikirjelduses kirjutanud järgnevalt: „Mitmed asjaolud, sealhulgas krundi nappus, autori ettekujutus Tartu vaimust, tellija soovid, vestlus naabrikrundi arhitektiga jms, viisid selleni, et tekkis kompaktne, kõrge viilkatusega, romantilise alatooniga hoonetüüp. Aimatav on ka teatav saksapärasus, kuid seda mitte liiga otseti. Liigse pidulikkuse vältimiseks on muidu sümmeetriline hoonemaht viidud detailides ebasümmeetriliseks. Erinevad aknatüübid, kahe peafassaadi erinev lahendus, erinevad korstnad ja tagatipuks asümmeetriline tsentraalne ekraan katuseaknal annavad hoone välisilmele teatava juhuslikkuse ja elulisuse, mis on omane üldse eramajadele.“⁵⁰ Martti Preemi arvates on Nisu tänaval loomevabadus üle kasvanud mõnetiseks anarhiaks: laial tänaval mõjuvad suured, isemoodi arhitektuuriga villad üksteise otsa kuhjatuna.⁵¹

Lõuna-Eesti arhitektideks peetakse järgnevaid: Tiit Kaljundi, Maie Hansmann, Peep Männiksaar ning Valdur Napp.⁵² Oletada võib, et meelega kutsuti projekteerima ka nõ kodurahu huvides vähem tuntud kohalikke arhitekte, selmet „Tallinna staarid“ liialt domineerima ei hakkaks ning säärane olukord Tartu ja Lõuna-Eesti väikelinnade arhitektide seas liigset paksu verd ei tekitaks. Viljandist pärit Tiit Kaljundit võib ainult tinglikult Lõuna-Eesti arhitektiks nimetada, sest ta töötas sel ajal Tallinnas Kommunaalprojektis ja oli Tallinna kümne liige. Maisi ja Rukki tänaval asuvad hooned ei esinda postmodernismi nii selgelt kui Nisu tänava elamud. Pigem viitab hoonete stiil modernismile, millele on lisatud mõningaid postmodernistlikke elemente. Kuna hooned ei paikne kõrvuti, sobib tagasihoidlikkus hästi neid ümbritsevate vanemate tüüpprojektsete individuaalelamutega.

Järelikult koosneb „Arhitekti linnaosa“ uutena rajatud tänavatest ja vanema hoonestuse vahele sobitatud elamutest. Vanema hoonestuse vahele paigutatud elamud või nende grupid on tagasihoidlikumad (Rukki ja Maisi tn) või on eraldatud varasemast hoonestusest haljastusega (Ravila tn lõik). Nende piirkondade hoonestus on rahulikum, säilitades enda iseloomulikku stiili. „Linnaosa“ tarbeks rajatud uued tänavad on palju ärevama ilmega, sest ei ole olnud vajadust sobitada varasema hoonestusega. Mõneti on see kujunenud postmodernistlikuks anarhiaks, nt Nisu tänav.⁵³

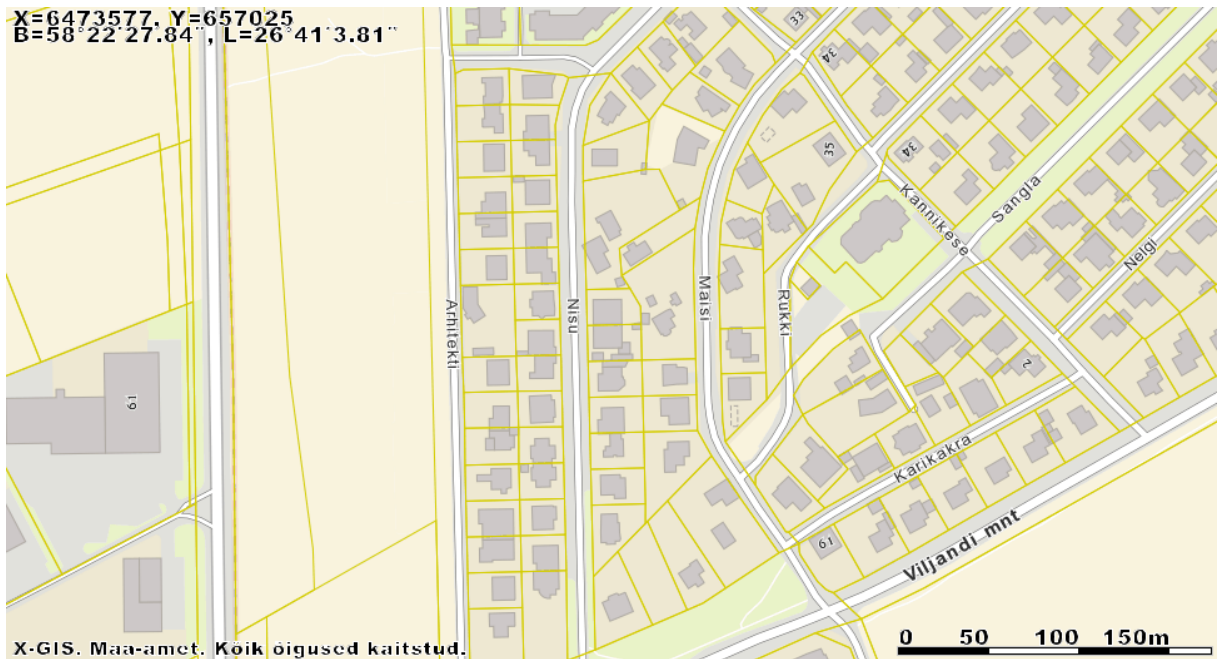
⁵⁰ Nisu 55. Tartu linnaarhiiv, säilik nr 291/12.

⁵¹ M. Preem, Arhitekti tänava elamurajoon Tartus Veeriku linnaosas, lk 41.

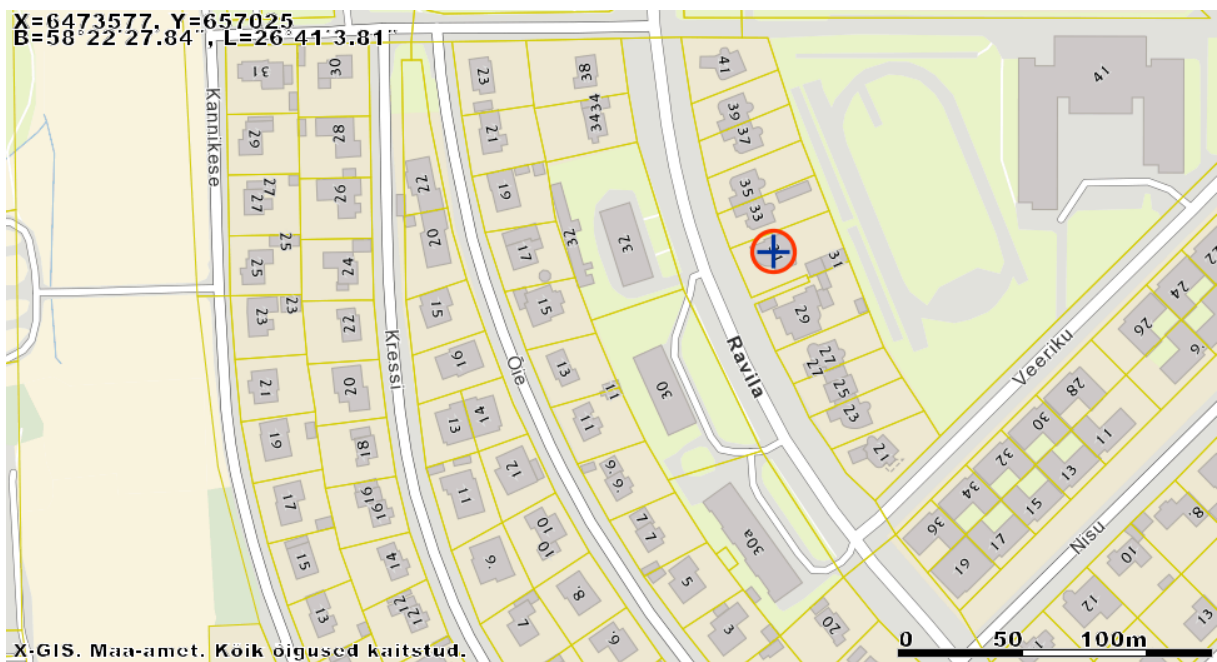
⁵² „Arhitekti linnaosa“ Tartus. http://www.tartu.ee/data/arhitekti_linnaosa.html (vaadatud 13. XII 2014).

⁵³ M. Preem, Arhitekti tänava elamurajoon Tartus Veeriku linnaosas, lk 41.

Kaardid ja fotod piirkonnast

7. Arhitekti, Nisu, Maisi ja Rukki tänavad Maa-ameti kaardil.

8. Ravila tänava elumud Maa-ameti kaardil.

9. Vaade Arhitekti tänavale.

10. Ravila tänava teine tänava pool.

11. Vaade Nisu tänavale.

12. Vaade Maisi tänavale.

Valmimisjärgsed fotod 1980. aastate lõpust

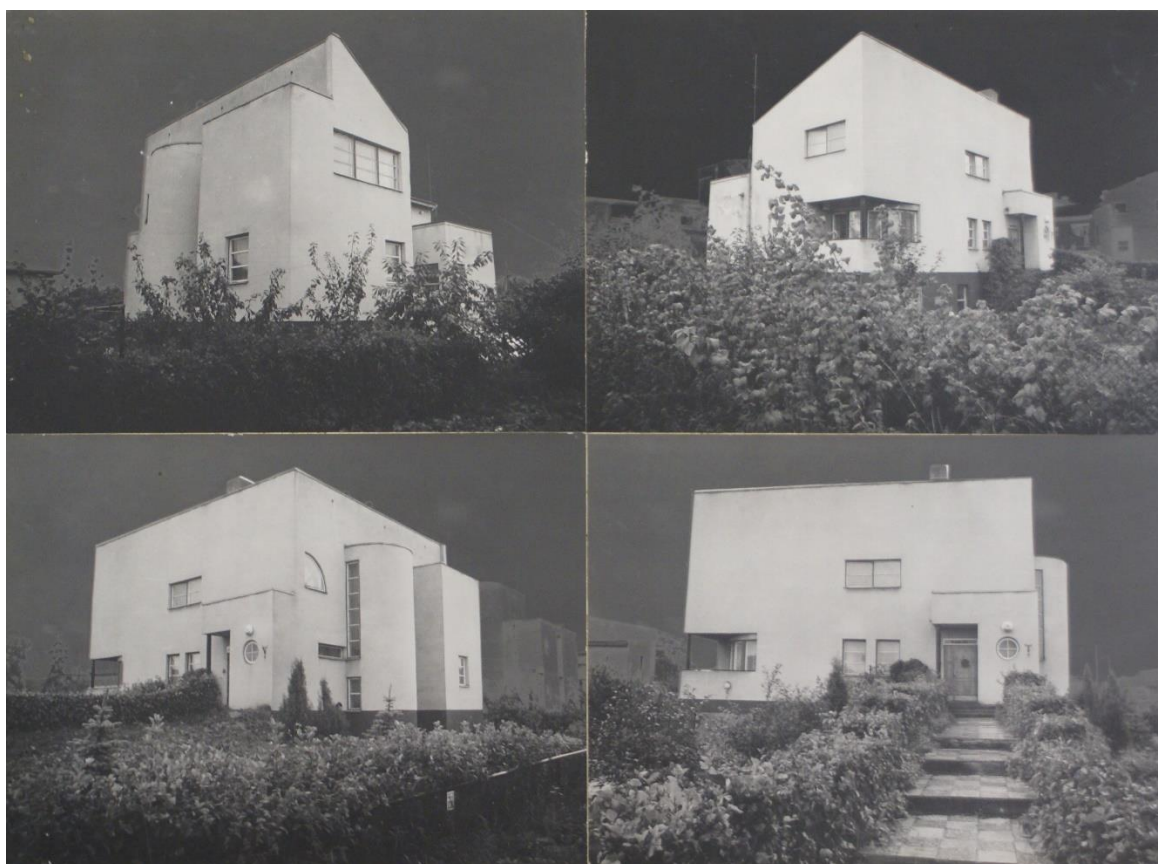
13. Arhitekti 34, Otto Ploovitsi elamu. Autor Ott Puuraid, projekt 1982. EAM.

14. Ravila 21, Elmo Reio elamu. Arhitekt Ado Eigi, projekt 1983. EAM.

15. Ravila 41, Hell Linnu eramu. Arhitekt Ado Eigi, projekt 1987. EAM.

16. Nisu 30, Jüri Saare elamu. Arhitekt Vilmar Lill, projekt 1982. EAM.

17. Nisu 34, Aare Pärgi elamu. Arhitekt Peeter Merisalu, projekt 1982. EAM.

18. Nisu 35, Anta Savi elamu. Arhitekt Tõiv Joandi, projekt 1983. EAM.

19. Nisu 38, Reet Praatsi eramu. Arhitekt Kullervo Kliimand, projekt 1983. EAM.

20. Nisu 43 ja 45, Peeter Laane ja Heiki Aaba kaksikeramu. Arhitekt Ülevi Eljand, projekt 1982. EAM.

21. Nisu 48, Leila Hinnovi eramu. Arhitekt Veljo Kaasik, projekt 1982. EAM.

22. Nisu 55 ja 57, Elvi-Reet Leesmaa ja Mati Luhti kaksikeramu. Arhitekt Vilen Künnapu, projekt 1982. EAM.

23. Nisu 61 ja 63, Reet Urmeti ja Naima Temmeri kaksikeramu. Arhitekt Ike Volkov, projekt 1984. EAM.

24. Maisi 49, Heldur Raudami eramu. Arhitekt Jaan Pärnik, projekt 1982. EAM.

25. Rukki 37, Jaokb Veskiliti eramu. Arhitekt Valdur Napp, projekt 1984. EAM.

5. Ehitustegevus

„Arhitekti linnaossa“ ehtasid elamud enamasti entusiastlikud noored mitmeliikmelised, sageli lastega pered. Enne enda majja kolimist elati väiksemates (ühis)korterites või teiste sugulastega ühe katuse all, soov saada endale isiklikku kodu oli seetõttu suur.

Toonasele ajale iseloomulikult saadi krunt töökoha kaudu, selleks esitati töökohale või Tartu linnavalitsusele avaldus. Intervjuudest koorus välja arvamus, et krunte jagati enamasti meditsiinitöötajatele. Selline seaduspära kehtis ainult Ravila tänava kruntide puhul, teistele tänavatele said maad ka muude eluvaldkondade esindajad, nt õpetajad või ülikoolide õppejõud. Mõned inimesed said krunte valida, kuid vabade kruntide arvu vähenedes kehtis „kes-ees-see-meis“ reegel või määrati inimestele valikuvõimalust andmata üks kindel krunt. Krunte jagades oli tulevase Arhitekti 16 elanikule linnavalitsuse ametnik öelnud: „Teil peab küll raha puuga seljas olema“⁵⁴, mis edasiste asjade käiku arvestades olid üsna oraakellikud sõnad.

Piirangute kiuste oli rajatavasse majja sooviks võimalikult palju ruumi planeerida ning see pidi vastama tulevaste elanike muudele vajadustele. Selliseid asju arutati projekteerimistöö jooksul ning koostöö krundile määratud arhitektiga oli enamasti edukas. Üldiselt esitas arhitekt elanikele enda visiooni hoonest, kuid mõnes detailis, arhitektuurses lahenduses või ruumiprogrammis esitati elanike poolt nõudmisi, hiljem arutledes tehti neis küsimustes kompromisse. Näiteks nõudis Nisu 48 elanik toona uudse harrastuse jooga jaoks eraldi tuba⁵⁵ või Nisu 45 elanik ei soovinud projektis näha keerulisi postmodernistlikke detaile, vaid võimalikult lihtsat ja kiiresti ehitatava arhitektuuriga maja.⁵⁶ Mõni tellija nõustus arhitekti avantüüridega kaasa minema, näiteks väga julge välisilmega Nisu 57 ja 59 paariselamu on enam-vähem projekti järgi ehitatud. Mingis mõttes sai nõukogude inimene esimest korda kogeda tellija, arhitekt tellimuse täitja rolli. Harilikult olid kaalukausid rohkem viimase poole kaldu, sest projekteerimist õppinud inimest usaldati, samuti ei oldud harjutud rohkeid nõudmisi esitama.

Hooned ei kerkinud ühekorraga; mõne valminud elamu kõrval haigutas aastaid tühi krunt. Kohata võis vastuolulisi olustikupilte. Valmimas uudsete majade kõrval olid tühjadel kruntidel endistest elanikest alles jäänud maa-elu elemente: kanad, lambad, õunapuuaiad. Mõnel vastsel krundiomanikul rauges jõud või lõppes raha enne kui maja valmis ning krunt, tihti koos vundamendiga, müüdi edasi (nt Ravila 35, Maisi 38).

Esimeste valminud hoonete põhjal oskasid teised hiljem krundi saanud inimesed end eelhäälestada. Teati, et arhitektilt saadakse üldisele maitsele mitte-vastav ekstravagantne maja projekt. Lepiti faktiga, et „Arhitekti linnaosa“ on eksperimentaalne piirkond ja sinna kodu rajades ei saada tavalist maja.⁵⁷

Projektides on sõltuvalt ruumide suuruselt 2–3 magamistuba, elutuba ning köök. Eluruumidele kehtinud ruutmeetrite piirangud hoidsid ruumide arvu ja suuruse üsna stabiilsena, kuid muude ruumide suurus sellised reeglid ei reguleerinud. Seepärast on projektides väga palju erinevaid abiruume: tihti ei puudu projektidest suur garaaž, pesukuivatusruum pööningul, eraldi sahvrid

⁵⁴ Intervjuu Arhitekti 16 elaniku, Riina Krünvaldiga, 19. III 2015, märkmed autori valduses.

⁵⁵ Intervjuu Veljo Kaasikuga, 06. III 2015, märkmed autori valduses.

⁵⁶ Intervjuu Ülevi Eljandiga, 19. III 2015, märkmed autori valduses.

⁵⁷ Intervjuu Nisu 48 elaniku, Ülle Liiberiga, 2. IV 2015, märkmed autori valduses.

puu- ja juurviljade jaoks, multifunktsionaalne töötuba, hoonega ühendatud kasvuhoone, rõdu ning terrass. Mitmel tasandil asuvaid ruume ühendas avar trepikoda või kahte-kolme korrust läbiv trepihall.

Võrdlemisi idealistlikud projektid teostusid plaanitust erinevalt. Piirkonna elanike intervjuude põhjal koorusid välja järgnevad põhjused, miks see nii kujunes.

Ehitamine oli väga raske, sest ehitajateks olid tulevased elanikud ise ja ehitustöö võttis oodatust kauem aega. Valdavalt puudus elanikel varasem ehitamiskogemus, seetõttu õpiti palju töö käigus. Ehitustöö võis kanda ka pedagoogilist eesmärki, et järeltulijatele korralikku töökasvatust anda.⁵⁸ Raskemate ja rohkem inimesi nõudvate tööde tegemisel kaasati sugulasi või sõpru, vahel küsiti abi ka samas olukorras olnud naabritelt. Näiteks laenutati üksteisele kraanat või tõstukit raskemate ehitusmaterjalide liigutamiseks, kutsuti suveperioodil haltuuratööna appi spordikoondise noormehi.⁵⁹ Üllatavalt palju tehti ise; ka selliseid töid, mis tänapäevaste ehitustavade juures nõuaks eraldi haritud ehitustöölisi. Näiteks valmisid Arhitekti 16 aknad tulevase peremehe käte all, Nisu 34 elanik kohandas aga ise terrasiitkrohvi retsepti, lisades krohvisegusse sobiva värvitooni saamiseks purustatud elektriisolaatoreid.⁶⁰

Ehitusmaterjalide defitsiit pidurdas samuti ehituse tempot, sest palju aega kulus materjalide „jahtimisele“: järjekorrad, transpordi korraldamine, tutvuste kaudu materjali kõrvale panemine jne. Ehitusmaterjalide üleüldise puuduse tõttu oli nende hind kõrge või tõusis järk-järgult: vahel pidi rahapuuduse tõttu materjalide ostmist edasi lükkama või otsima odavamaid lahendusi. Probleeme oli ka ehituseks vajalike kommunikatsioonide kättesaadavusega, näiteks tuli elektrivool Arhitekti tänavale mööda pikka kaablit Veeriku linnaosa keskpaiast.⁶¹

Intervjuudes võrreldi sageli hoone ehituse maksumust ühe tolleaegse auto hinnaga (ligikaudu 6000 rubla). Mõned majaehitaja pidas kulude üle täpset arvet, kuid selline järjepidevus kestis esimesed kaks-kolm aastat. Sellest loobuti, kui mõisteti, et ehitus venib pikale.

Aeg-ajalt käisid ehitust ja piirkonda kui uudset linnaplaneerimise „ilmaimet“ vaatamas kaugemalt pärit külalised. Tänavail peatusid turismibussid või ekskurseerisid naabervabariigist pärit ametnikud toonase linnaarhitekti Raal Kivi juhtimisel.⁶²

Enam-vähem nelja aasta möödudes koliti poolelioleva maja esimestesse valminud tubadesse sisse, mis oli nõukogude ajal eramu ehitamisel üldine praktika. Hoone valmimisaega võib pidada üsna suhteliseks, sest vahel jäi mõni vähem hädavajalik töö tegemata aastateks. Samuti ei pane hoone vastuvõtmise aeg linnaametnike poolt selle valmimist paika, sest võeti vastu ka poolikuid elamuid. Näiteks Arhitekti 16 hoone võeti vastu kokkuleppelisel tingimusel, et vähemalt esifassaad oleks krohvitud; tänaseni puuduvad teistelt fassaadidelt viimistluskihid.⁶³ Hoonet võis enam-vähem valminuks ja elamiskõlblikuks pidada 8–10 aasta pärast, kuid aktiivsemad ehitajad jõudsid lõpule ka 4–5 aasta jooksul.

Pärast hoone üldmahtude ja välisilme valmimist võisid hoone ruumiplaneeringus toimuda mitmed muudatused. Harvad pole juhud, kui abi- või pesukuivatusruum kohandati hiljem

⁵⁸ Intervjuu Maisi 38 elaniku, Jaan Mikkiga, 31. III 2015, märkmed autori valduses.

⁵⁹ Intervjuu Nisu 57 elaniku, Mati Luhtiga, 22. III 2015, märkmed autori valduses.

⁶⁰ Intervjuu Peeter Merisaluga, 13. III 2015, märkmed autori valduses.

⁶¹ Intervjuu Nisu 57 elaniku, Mati Luhtiga, 22. III 2015, märkmed autori valduses.

⁶² Intervjuu Arhitekti 16 elaniku, Riina Krünvaldiga, 19. III 2015, märkmed autori valduses.

⁶³ Intervjuu Arhitekti 16 elaniku, Riina Krünvaldiga, 19. III 2015, märkmed autori valduses.

elutoaks või lammutati maja vastuvõtmise järel suuremate ruumide saamise eesmärgil mõni vahesein. Sageli on arhitektid projekteerimisel teadlikult jätnud võimaluse hiljem ruume välja ehitada, näiteks on selleks pööningukorrus planeeritud piisavalt kõrgeks või on sealsamas jäetud väljaehitatava toa tarbeks piisavalt suur pind. Kui projektis oli ette nähtud läbi kahe korruse ulatuv hall, siis see ehitati tavaliselt kinni. Näiteks nii juhtus Nisu 34 kaarja kujuga halliosaga.⁶⁴ Samuti ehitati terrass kinni verandaks või kohandati veranda eluruumiks. Tehti ka teistsuguseid muudatusi: keerdtrepi asemel ehitati vaheastmetega trepp⁶⁵ või paigutati ümber vahelaed, et ruumiplaneeringut mugavamaks teha.⁶⁶

On juhtumeid, kus projektist erinevana on valminud ka hoone maht ja fassaadid: näiteks garaaži peale on lisatud eluruum või on terrass kinni ehitatud. Üldiselt on välisilme osas siiski püütud projekti järgida ning siseplaneeringu ulatuslikud muudatused kajastuvad eksterjööris minimaalselt.

⁶⁴ Intervjuu Peeter Merisaluga, 13. III 2015, märkmed autori valduses.

⁶⁵ Intervjuu Nisu 57 elaniku, Mati Luhtiga, 22. III 2015, märkmed autori valduses.

⁶⁶ Intervjuu Ravila 35 elaniku, Heino Hindriksooga, 24. III 2015, märkmed autori valduses.

6. Valminud hoonete analüüs

Välisilme järgi võib ehitatud maju liigitada kolmeks: projekti järgi valminud, projektist osaliselt mööda ehitatud ja projekti arvestamata kerkinud elamud. Sellise liigituse alusel ei saa kindlaks teha, kui palju on muudatusi tehtud siseplaneeringus, kuid mõneti võib sellest aimu saada. Informatsiooni siseplaneeringu muudatuste kohta saadi elanike intervjuudest, vihjed selle kohta on hoone juures tabelis eraldi välja toodud.

Järgnevalt on hooneid analüüsitud tänavate kaupa, sest need kajastavad piirkonna arenemisetappe kõige selgemini.

Projektide järgimist on hinnatud neljas järgnevas kategoorias:

Hoone ei järgi projekti – projektist on mööda ehitatud või on selle juures tehtud väga suuri, hoonet peaaegu tundmatuseni moonutavaid muudatusi, nt rohked juurde- või ümberehitused; samuti võib hoonet tundmatuseni muuta mitmete väiksemate muudatuste kogusumma.

Hoone järgib osaliselt projekti – järgib enam-vähem projekti, kuid hoonele on lisatud väiksemaid või ükskuid juurdeehitusi või on mingisuguseid hoonemahte ehitamata jäetud (nt elumajaga seotud kasvuhoone); hoone võib olla soojustatud arvestamata algset arhitektuurikeelt või on algsed avad kinni ehitatud või ümber paigutatud. Muudetud võib olla rõdude ja terrasside asukoht.

Hoone järgib enam-vähem projekti – tehtud on väikseid muudatusi, nt akende-uste paigutuses, ruudujaotuses või suuruses; kinni võib olla ehitatud terrass või eluruumiks kohandatud veranda või hoone on soojustatud, kuid see ei muuda algset arhitektuurikeelt.

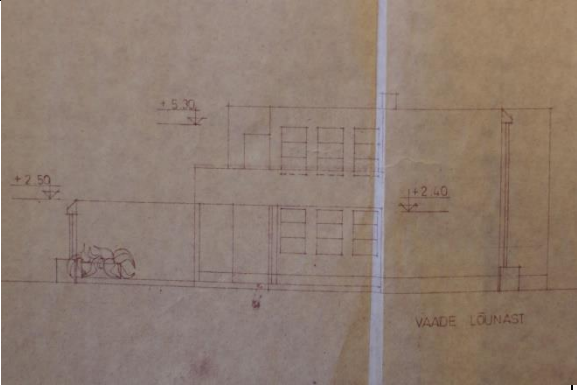

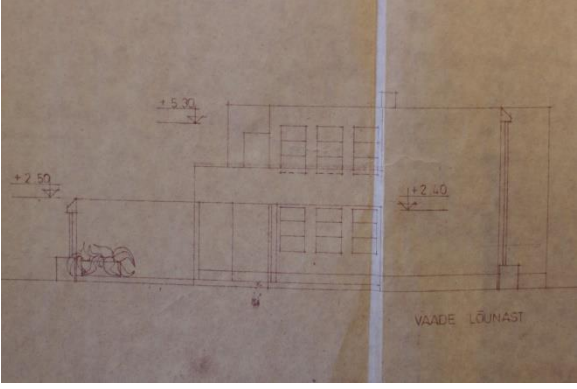

Hoone järgib projekti – järgib välisilmes projekti, võib-olla on tehtud väikseid muudatusi, nt on välja vahetatud algsed avatäited, arhitektuuri jälgimist need ei sega; hoone juures ei pruugi alates ehitamisest midagi muudetud olla.

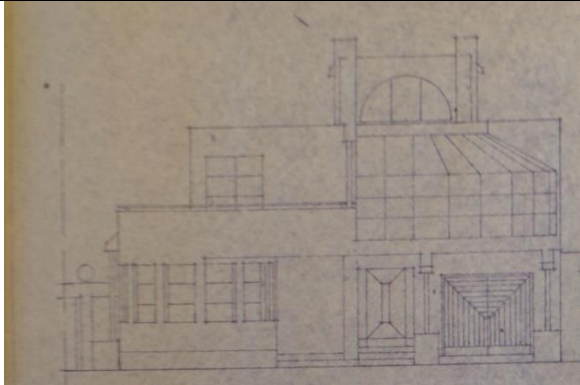

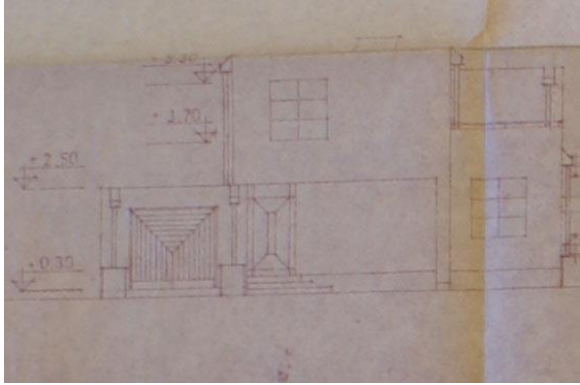

Hoonete kaasaegsed juurdeehitused, soojustamine, akende välja vahetamine jne on enamasti tehtud ebaseaduslikult ehitusloata ja -projektita, üksikute ehitustegevuste kohta leidub dokumentatsiooni Tartu linnavalitsuse arhiivis.

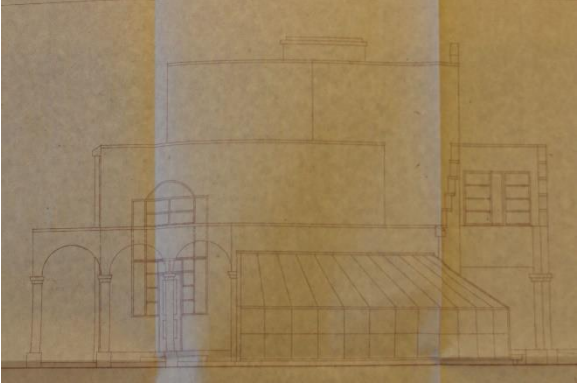

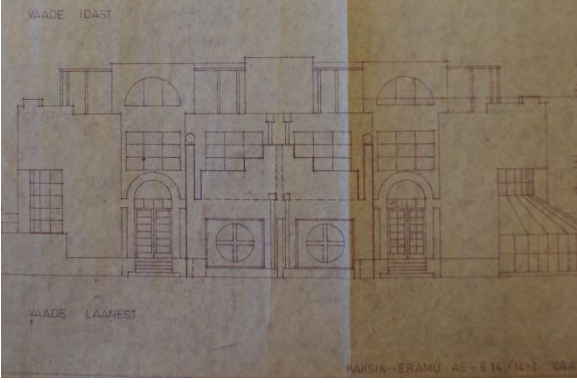

6.1 Ravila tänav

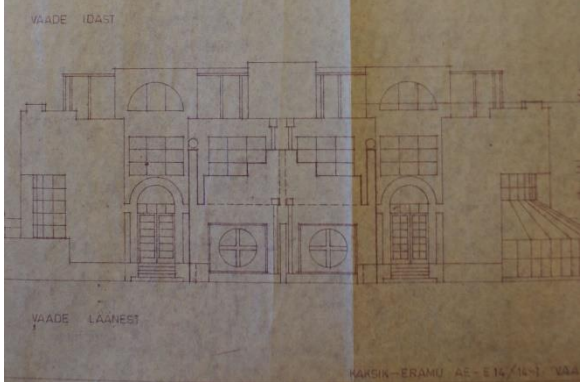

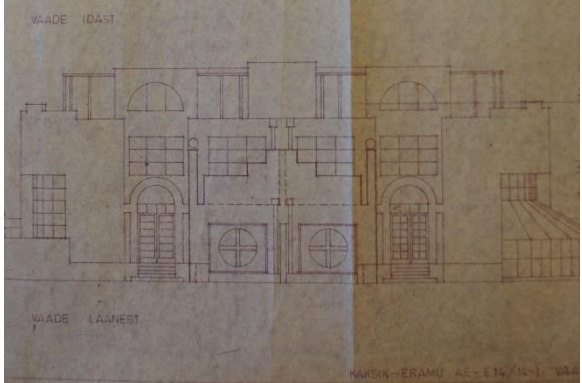

Piirkonna esimesed majad on projekteeritud 1980. aastate alguses. Hooned valmisid 1980. aastate teises pooles või hiljem. Arhitektuurikeelet on need üsnagi sarnased taotlemaks ühtset, kuid iga elamu puhul isikupärast ilmet.

Üldpilti arvestades võib väita, et suurem osa hooneid on ehitatud projekti järgi. Ado Eigi stiilsesse ansamblisse tekitab keskele kontrasti Ravila 29. Intervjuude põhjal selgus, et selle elamu ehitamisel ei ole projekti järgitud. Maja valmimisel on projekti ainult tinglikult eeskujuks võetud.

Aadress, arhitekt	Projekti järgimine	Muudatused	Probleemid	Iseloomulikud detailid
Ravila 21, Ado Eigi	Enam-vähem.	Garaaž on algsest suuremana ehitatud, selle peal olev tuba on kasutusele võetud. Maja küljele teisele korrusele on lisatud veranda. Välja on vahetatud originaalaknad plastakende vastu. Plaaniitud katuseaknaid ei tehtud, sest polnud meetoodikat ja vahendeid.	Rõdu ja lamekatuse teostus, vihmavesi tuleb läbi. Mitu korda on seda parandatud.	Algne aiapiire, maja numbrisilt, valgusti rõdupiirde otsas.
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				
Ravila 23, Ado Eigi	Järgib	Aknad on vahetatud plastakende vastu.		Algne piire, krohv ja ukсед.
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				

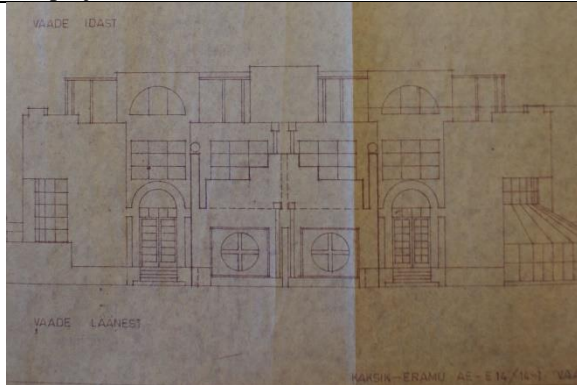
Ravila 25, Ado Eigi	Enam-vähem	Detailides on tehtud lihtsustusi (nt sambad), ent üldiselt järgib hoone projekti.		Algne viimistluskrohv, avatäited.
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				
Ravila 27, Ado Eigi	Enam-vähem	Talveaed on jäänud ehitamata. Hoone on soojustatud, proportsioonid on muutunud. Avatäited on välja vahetatud. Pööning on kasutusele võetud eluruumina.		Algne garaažiuks.
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				
Ravila 29, Ado Eigi	Ei järgi.	Hoone on tundmatuseni ümber ehitatud, rohkete muudatuste alt on võimalik aimata hoone algset mahtu. Arvatavasti inspireerituna Ravila 31 kaaristust on sama motiivi ümberehitusel kasutatud.		
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				

Ravila 31, Ado Eigi	Osaliselt	Ehitamata on jäänud kasvuhoone, peasissekäigu kohal olev rõdu on ehitatud sirgena ja täidab ainult varikatuse rolli. Lihtsustatud on akende kuju, ruudujaotust ja need välja vahetatud plastist variandi astu. Samuti on omavoliliselt, kuid maitsekalt avatäiteid lisatud. Puudu on erinevad ilustusvõtted: karniisid kaaristutel, sakmelised piirded rõdudel. Tagafassaadil on hoone kolmekorruseliseks ehitatud, mistõttu on alust arvata, et siseplaneeringus on toimunud suuremad muudatused. Arvatavasti on hoone soojustatud.		
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				
Ravila 33, Ado Eigi	Enam-vähem	Kinni on ehitatud üks katusekorruse lehtlatest, sest pööningukorrus on kasutusele võetud eluruumina. Ehitamata on jäänud hoonega integreeritud kasvuhoone esifassaadil. Kõik algsed avatäited on vahetatud kaasaegsete vastu.		Kaar esiukse kohal.
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				

Ravila 35, Ado Eigi	Enam-vähem	Hoone on osaliselt soojustatud, muutunud on proportsioonid. Välja vahetatud plastikaknad ei järgi projektipõhist ruudujaotust. Teostamata on jäänud peaukse ees olev kaar.		Lehtlad katusekorrusel, algne kaar- ja ümaraken.
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				
Ravila 37, Ado Eigi	Enam-vähem	Lehtlad katusekorrusel on jäänud ehitamata. Ühe asemele on ehitatud juurdeehitus. Kasvuhoone asemele on ehitatud veranda. Algsed aknad vahetatud plastikust akende vastu, ukseid on kaasaegsed.		Kaar esiukse kohal.
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				

Ravila 39, Ado Eigi	Enam-vähem	Aknad plastikust. Teostamata on jäänud lehtlad katusekorrusel.		Stiilne esiüks, kaar selle kohal. Lambiga majanumber. Algne ümaraken.
------------------------	------------	--	--	---

Pilt projektist

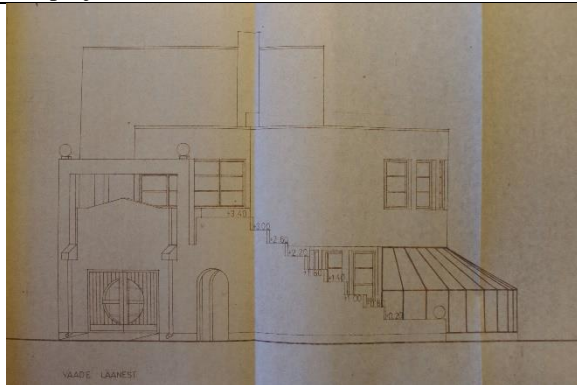

Olemasolev olukord

Ravila 41, Ado Eigi	Osaliselt	Garaaž ja kagufassaadi kaarjas hoonemaht on ümber paigutatud. Hoone esifassaadile on ehitatud postmodernistlikke elemente (astmeline sein, kangialune sisehoovi, raamistus rõdupiirde kohal), kuid need ei järgi projekti. Kõik avatäited on kaasaegsete vastu vahetatud. Kasutustele on võetud kolmas korrus ning seda laiendatud tagafassaadile. Arvatavasti on hoone soojustatud.		Piire, omapärane sissepääs.
------------------------	-----------	--	--	-----------------------------

Pilt projektist

Olemasolev olukord

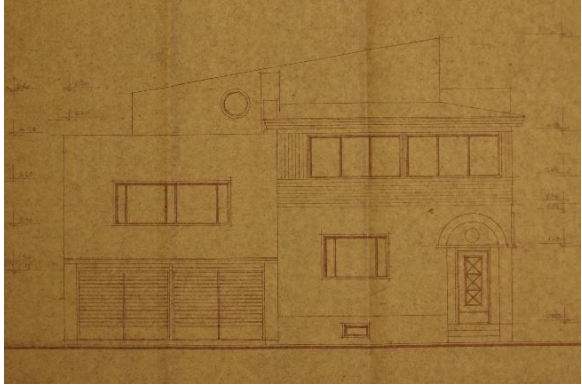

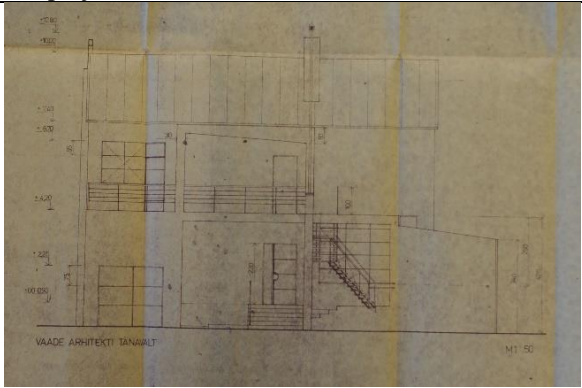

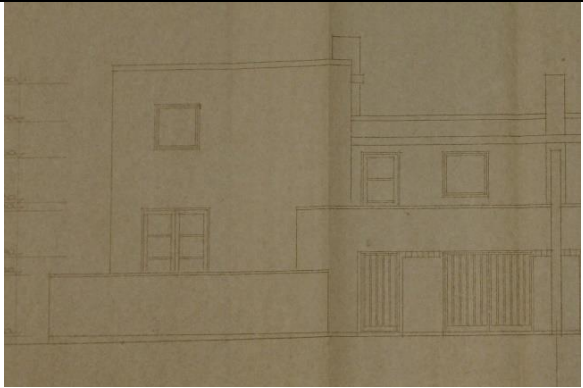

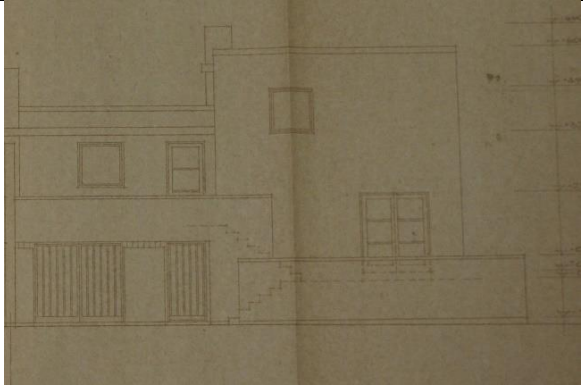

6.2 Arhitekti tänav

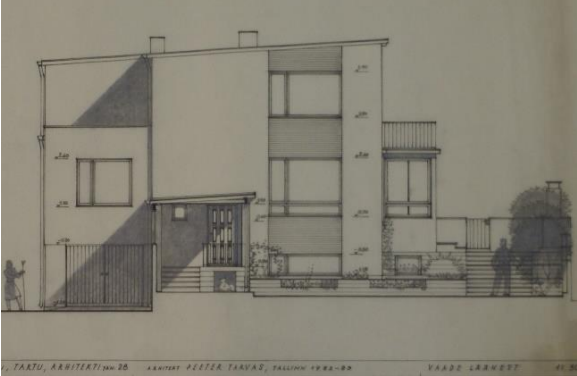

Ravila tänavast järgmisena hoonestatud tänav on arhitektuurikeelelt rahulikum, kuid teiste hoonete sekka on kerkinud ka julgema välimusega elamuid. Tänaval on enam-vähem võrdselt esindatud kõigi nelja kategooria majad. Sealsete majade projektimuudatused ei riku väga palju üldmuljet, sest üldpildis domineerivad tagasihoidlikumad elamud. Seetõttu on tänava üldine ilme suhteliselt ühtlane.

Aadress, arhitekt	Projekti järgimine	Muudatused	Probleemid	Iseloomulikud detailid
Arhitekti 6, Virve Tiirmaa	Enam-vähem	Soojustatud arvestades hoone üldist kompositsiooni. Ehitamata on jäänud kasvuhoone katusekorrusele.		Algne esiüks.
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				
Arhitekti 8, Virve Tiirmaa	Enam-vähem	Muudetud on avatäidete suurust ja asukohta. Kasvuhoone asemel garaaži peale on ehitatud eluruum. Hoone on soojustatud ja rõdule lisatud sepiipiire.		
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				

Arhitekti 10, Paul Aarmann	Järgib	Hoonele on lisatud sobimatud sepispiirded.		Algsed, kuid mitte projekti järgivad avatäited.
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				
Arhitekti 12, Harri Kingo	Järgib	Muudatusi on tehtud väga vähe. Välja on vahetatud üks algne aken. Originaalaknad ei järgi projektijärgset raamijaotust.		Algsed avatäited ja piire.
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				
Arhitekti 14, Harri Kingo	Ei järgi.	Hoonele on lisatud mitmes etapis omaloomingulisi juurdeehitisi; algsest välisilmest pole midagi säilinud, seda võib ainult aimata.		
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				

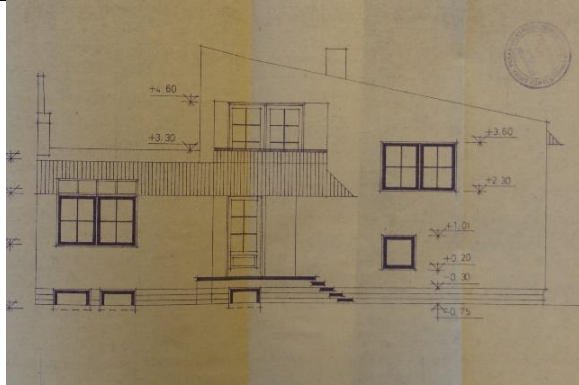
Arhitekti 16, Ingrid Mardi	Enam-vähem	Viimistletud on ainult esifassaad, mis on ka soojustatud. Veranda on kohandatud eluruumideks. Suurem osa aknaid on välja vahetatud.	Küte ja liialt palju treppe.	Algne esiüks ja mõned aknad. Peasissepääsu ümbrus.
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				
Arhitekti 22, Aleksader Jakovlev	Osaliselt	Muudatusi on tehtud väiksemates arhitektuursetes võtetes. Rõdu arhitektuuri on lihtsustatud, projektist suurem on garaaž, plekkkatuse asemel on kasutatud katusekivi. Akende suurust on muudetud, samuti on neid juurde lisatud. Puitaknad on välja vahetatud plastikakende vastu. Lõpliku viimistlusega on kaetud ainult hoone esifassaad.		Omapärane, kuid projekti mitte järgiv hoone sissepääs terrassiga. Algne esiüks.
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				

Arhitekti 24, Boris Mirov	Järgib	Välja on vahetatud avatäited. Kelpkatuse asemele on ehitatud lamekatus või on see varjatud parapetiga.		Trepp rõdule.
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				
Arhitekti 26, Boris Mirov	Järgib	Avatäited on välja vahetatud, hoone on uuesti krohvitud.		
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				

Arhitekti 28, Peeter Tarvas	Ei järgi	Sissepääs on kinni ehitatud. Akende paigutus ja katusekalle ei järgi projekti, ainult mahud on projektijärgsed. Veranda on ehitatud kaekorruseliseks ja otstesse lisatud „tornikesi“. Hoone on viimistlemata.		
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				
Arhitekti 30, Evi ja Voldemar Herkel	Ei järgi	Hoone on üldmahtudelt projektiga sarnane ning muudatused on inspireerinud algprojektist. Projektis kajastamata kaldakendega veranda on ehitatud garaaži peale. Hoonet ei ole moonutatavalt renoveeritud või soojustatud ja seetõttu on elamu hästi säilinud.		Kõik avatäited, va peauks. Efektsed karniisid. Algne piire.
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				

Arhitekti 32, Evi ja Voldemar Herkel	Ei järgi	Hoone on üldmahtudelt projektiga sarnane ning muudatused on inspireerinud algprojektist, on peegelpildis paarismajaga. Hoone on soojustaud, kinni on ehitatud või on ehitamata jäänud kaldakendega terrass. Lisatud on katuseaknaid, kõik avatäited on välja vahetatud plastist variandi vastu.		Algne piire ja lambiga majanumber „Veeriku villa“.
---	----------	---	--	--

Pilt projektist

Olemasolev olukord

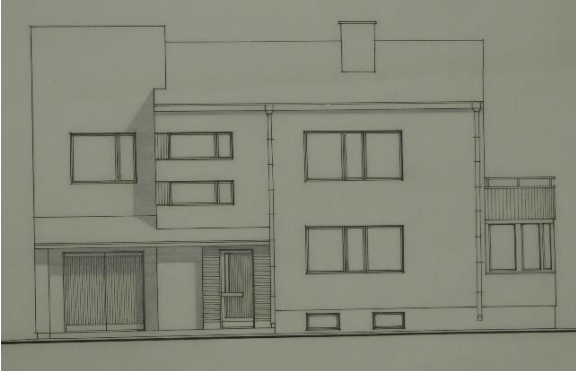
Arhitekti 34, Ott Puuraid	Enam-vähem	Hoone on viimistlemata. Valmimata on rõdupiire ning dekoratiivne laudis rõdupostidel. Lihtsamad aknad on välja vahetatud.		Algne pea-, garaaži- ja rõduuks.
------------------------------	------------	---	--	----------------------------------

Pilt projektist

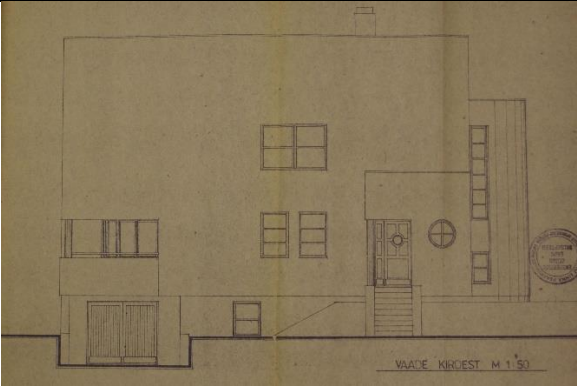

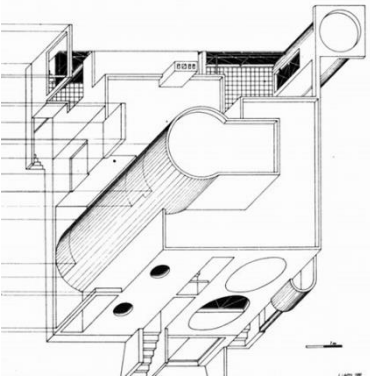

Olemasolev olukord

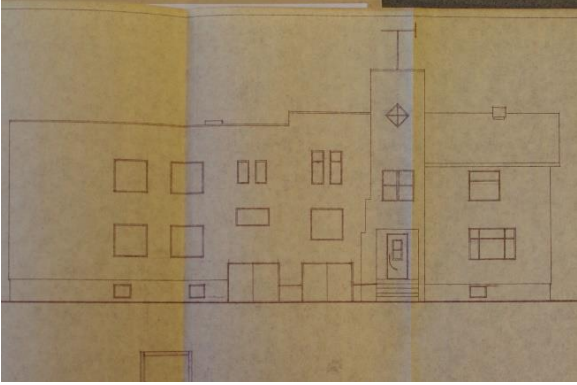

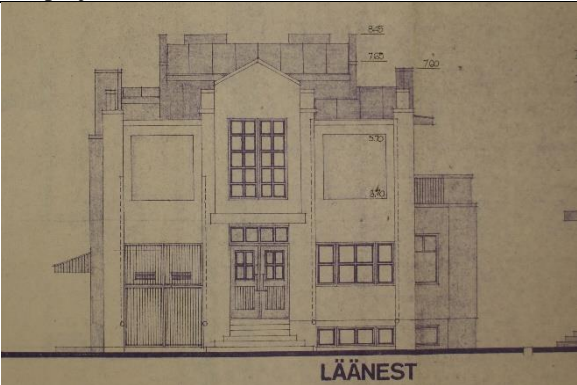

Arhitekti 36, Arnold Matteus	Osaliselt	Muudetud on akende kuju ja paigutust, kaarrõdu on kinni ehitatud. Hoone soojustamine on jäänud pooleli ning viimistlus puudub.		
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				

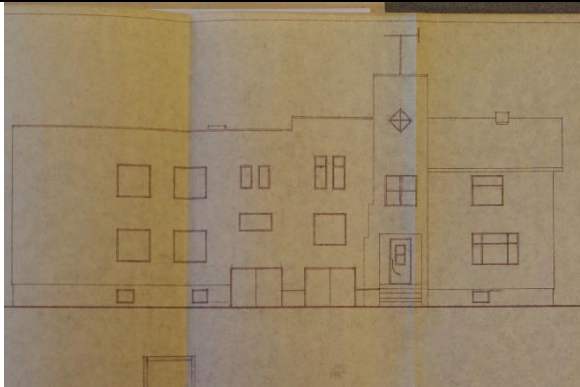

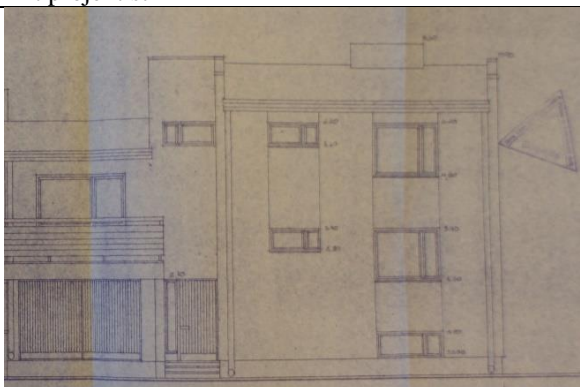

6.3 Nisu tänav

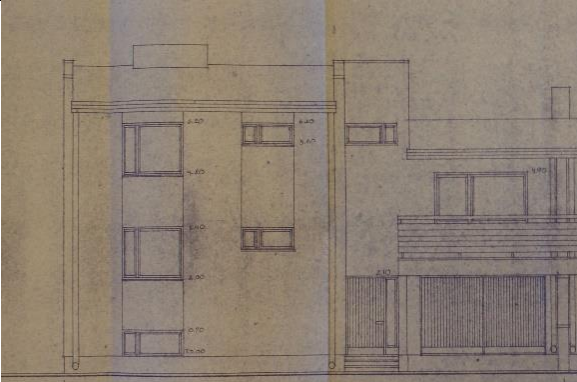

Nisu tänava hoonestus on kõige julgem ja eklektilisem. Kuna arhitektuurikeel on projektides olnud väga elav, on arvatavasti ka ehitajad-elanikud olnud agaramad muudatusi tegema. Sel tänaval on kerkinud kõige rohkem projektist erinevaid elamuid. Tänavapilt on närviline ja stiililiselt ebahühtlane; suurte, detailirohkete ning väga tugevalt liigendatud hoonete vahele on jäetud vähe ruumi.

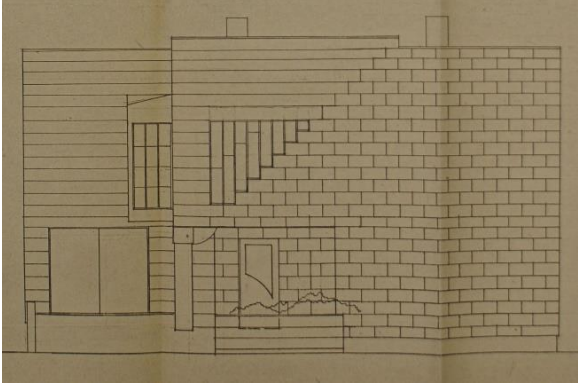

Aadress, arhitekt	Projekti järgimine	Muudatused	Probleemid	Iseloomulikud detailid
Nisu 30, Vilmar Lill	Järgib	Lisandunud on sama arhitektuurikeelt järgiv puidust väikevorm Nisu tänavaga piirnevas tagahoovis.		Välisuks ja valgustusega majanumber, algne krohv.
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				
Nisu 32, Leonhard Lapin	Enam-vähem	Esifassaadilt on puudu ringikujuline aken. Kaarjad osad on krohvitud, mitte püstlaudisega kaetud.		Sammastik edelafassaadil ja algne krohv.
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				

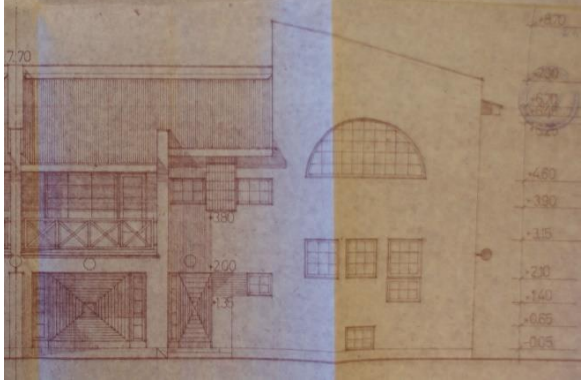

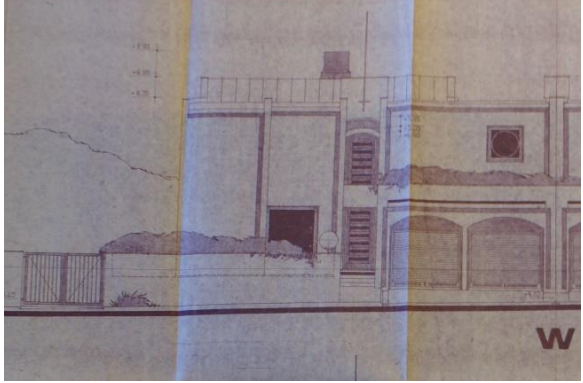

Nisu 34, Peeter Merisalu	Enam-vähem	Tagumine garaaž on kõrgemana ehitatud, valmimata on jäänud rõdu.		Hele terrasiitkrohv, majanumber, aiapiire.
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				
Nisu 35, Tõiv Joandi	Ei järgi	Hoone on soojustatud ja seetõttu palju ümber ehitatud. Algsest arhitektuursest lahendusest ei ole midagi säilinud, va üldmaht.		
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
 <p data-bbox="244 1218 325 1249">VAADE •D• M1/50</p>				

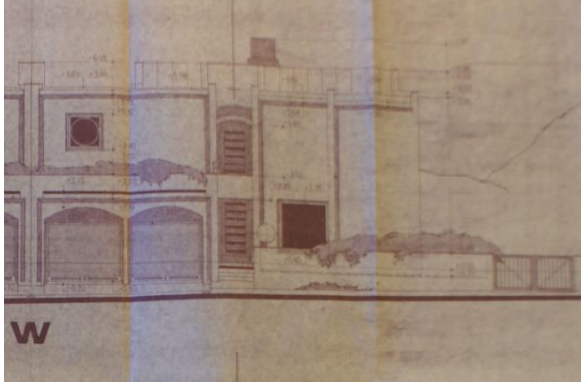

Nisu 36, Martti Preem	Enam-vähem	Välja on vahetatud avatäited, mis osaliselt ei järgi projektijärgset paigutust.		Algne esiüks ja välisviimistlus.
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				
Nisu 37, Avo- Himm Looveer	Ei järgi	Projektijärgne on ainult hoone üldmaht, kõik muu on mööda ehitatud.		
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				
Nisu 38, Kullervo Kliimand	Osaliselt	Hoone on soojustatud ja osaliselt kaetud laudisega, iseloomulikud detailid likvideeritud, avatäited välja vahetatud. Aimata on ainult hoone algset mahtu.		
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				

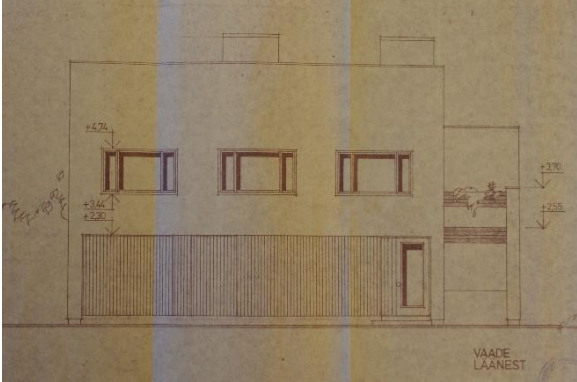

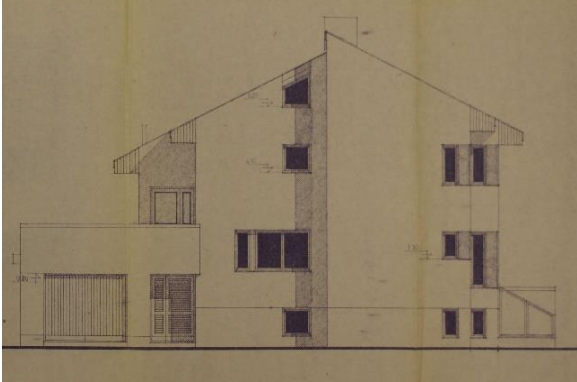

Nisu 39, Avo- Himm Looveer	Järgib	Muudetud on akende suurust, samuti on need välja vahetatud plastikust akende vastu.		
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				
Nisu 41, Meeli Truu	Järgib	Aknad on välja vahetatud. Hoone on uuesti krohvitud.		Kahevärvilise klaasiga keldriaken, välisuks ja rõdu.
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				
Nisu 43, Ülevi Eljand	Järgib	Hoone on uuesti krohvitud, aknad välja vahetatud.		Rõdupiire.
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				

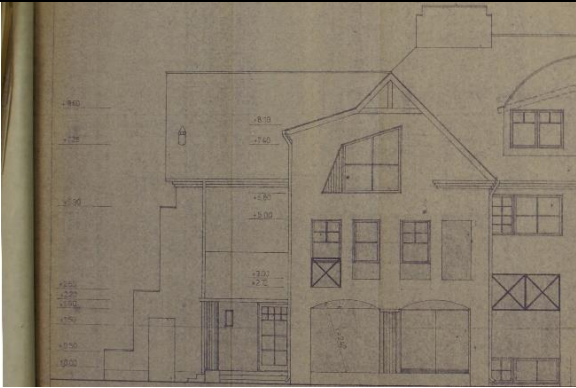

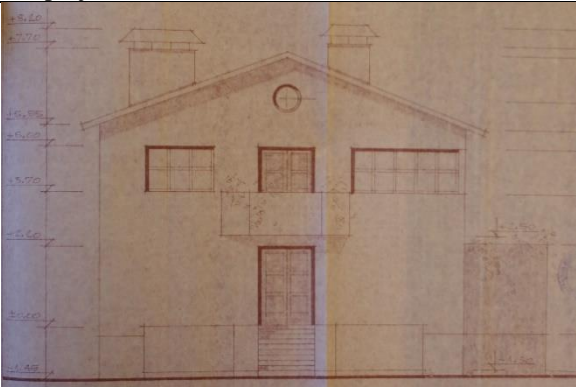

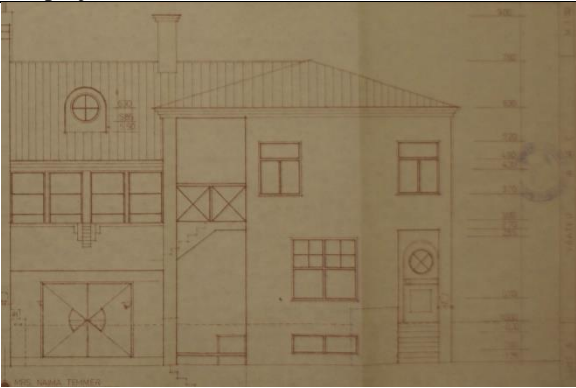

Nisu 44, Lembit Aljaste	Enam-vähem	Lihtsustatud on avatäiteid ja sissepääsu lahendust.		Erker.
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				
Nisu 45, Ülevi Eljand	Järgib	Välja on vahetatud algsed avatäited.		Algne krohv.
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				
Nisu 46, Lembit Aljaste	Enam-vähem	Lihtsustatud on avatäiteid ja aknad asendatud plastikust variantidega. Esifassaadi murtud nurgale on ehitatud veranda.		Kollasest laudisest kaunistusvõtted fassaadil ja originaalne aiapiire.
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				

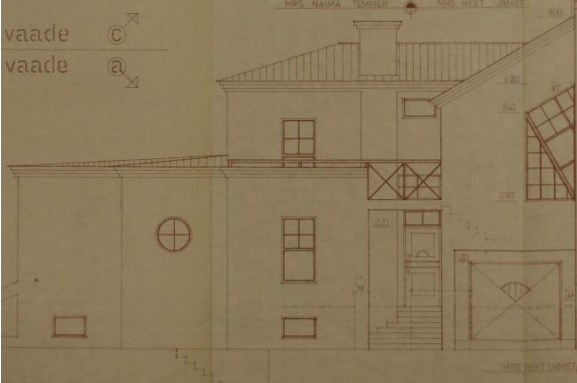

Nisu 47, Vilmar Lill	Osaliselt	Iseloomulikud postmodernistlikud detailid on ära jäetud, mis vaesestab üldpilti. Avatäited ja aiapiire on välja vahetatud. Üldiselt järgib projekti.		
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
 <p>VAADE IDAST M 1:50</p>				
Nisu 48, Veljo Kaasik	Järgib	Välja on vahetatud avatäited ning fassaadil kiviladu imiteeriv muster on projektiga võrreldes teistsugune.		Fassaadiviimistlus.
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				

Nisu 49, Rein Tomingas	Ei järgi	Hoonemahud teisel korrusel on omavoliliselt ümber paigutatud, samuti on teostamata jäänud mõned detailid. Fassaadid on kaetud kaasaegse laudist imiteeriva materjaliga.		Algsed ukсед.
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				
Nisu 50, Peep Jänes	Ei järgi	Aimatav on hoone projektijärgne üldmahtude paigutus. Muudetud on katusekuju ja avatäiteid.		Algsed ukсед.
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				

Nisu 51, Rein Tomingas	Järgib	Hoone on viimistlemata. Puudu on rõdupiire. Aknad on lihtsama ruudujaotuse ja plastikust akende vastu välja vahetatud.		
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				
Nisu 52, Peep Jänes	Järgib	Avatäited on vahetatud kaasaegsete lihtsama ruudujaotusega akende vastu.		Algne peauks.
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				
Nisu 53, Ain Padrik	Ei järgi	Hoone on ümber ehitatud: muudetud on katusekuju, lisatud juurdeehitusi. Aimatav on hoone algne gabariit.		
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				

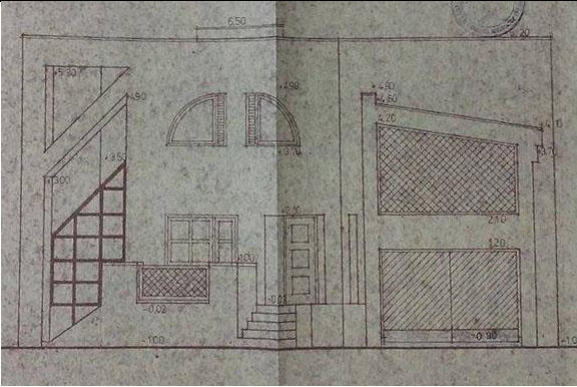

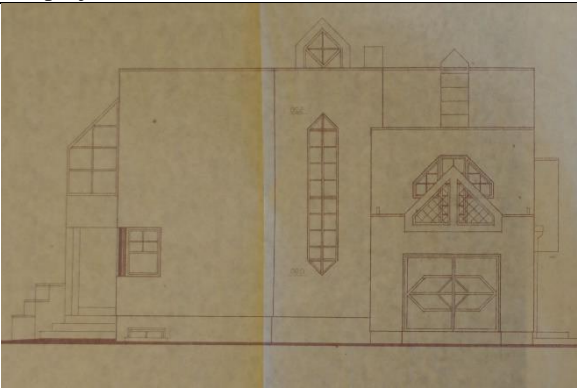

Nisu 54, Rein Kersten	Järgib	Hoone avatäited on välja vahetatud. Esimese korruse garaažiosa ei ole püstlaudisega viimistletud. Hoone on hiljuti krohvitud.		
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				
Nisu 55, Vilen Künnapu	Järgib	Detailistikus on tehtud mööndusi. Avatäited on välja vahetatud. Hoone on viimistlemata.		
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				
Nisu 56, Toivo Kallas	Osaliselt	Garaaži peale on ehitatud eluruumid. Hoone on kaetud kaasaegse viimistluskihiga ja on arvatavasti soojustatud.		Peauks.
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				

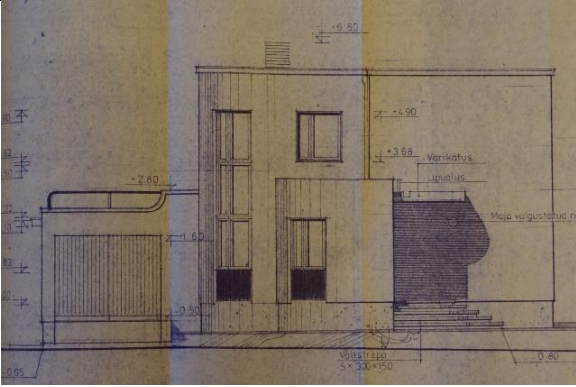

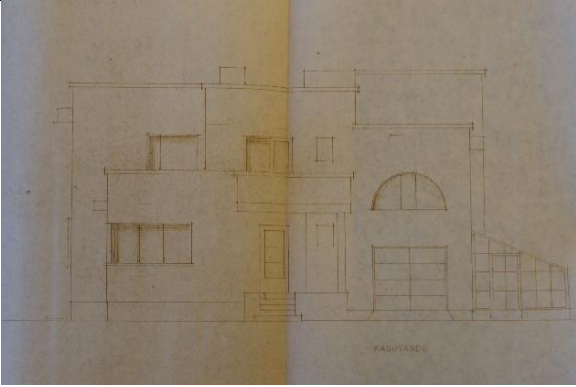

Nisu 57, Vilen Künnapu	Järgib	Avatäited on lihtsustatud ja välja vahetatud. Kõiki detaile ei ole teostatud. Tagafassaadid on soojustatud.		Rõdupiire, algne krohv.
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				
Nisu 59, Jüri Jaama	Enam-vähem	Hoone järgib üldjoontes projekti, tehtud on mõningaid lihtsustusi (nt valmimata on rõdu sissepääsu kohal olev rõdu). Avatäited on välja vahetatud kaasaegsete vastu.		
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				
Nisu 61, Ike Volkov	Osaliselt	Muudetud on rõdupiirde lahendust ja ühe uugi asemele ehitatud kaks tükki. Avatäited on välja vahetatud.		Rõdupiirde, julge ja võib-olla algne värvilahendus.
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				

Nisu 63, Ike Volkov	Osaliselt	Muudetud on sissepääsu lahendust ja avatäiteid, akende ruudujaotust on lihtsustatud. Teise korruse rõdu on klaasverandaks ehitatud. Viimistlustööd on pooleli jäänud: teise korruse seinad ei ole krohvitud.		Lambiga majanumber.
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				

6.4 Maisi ja Rukki tänav

Maisi ja Rukki tänavatel asuvad hooned ei paikne lähestikku. Seetõttu ei teki tänavapildis ühtset hoonestust. Sealsed elamud järgivad suuresti projekti. Tänavapilt on rahulik, sest stiilsed ent tagasihoidlikumad hooned sulanduvad üldisesse pilti.

Aadress, arhitekt	Projekti järgimine	Muudatused	Probleemid	Iseloomulikud detailid
Maisi 37, Tiit Kaljundi	Järgib	Avatäited on välja vahetatud.		Algne krohv, kasvuhoone.
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				
Maisi 38, Peep Männiksaar	Enam-vähem	Osade akende kuju ja ruudujaotust on lihtsustatud. Hoone sissepääsu kujundus on lihtsam, puudub ka selle kohal olev kaldakendega terrass.		Erikujulised aknad.
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				

Maisi 40, Maie Hansmann	Järgib	Aknad on välja vahetatud. Hoone on krohvimata.		Valgustusega majanumber, esiüks.
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				
Rukki 37, Valdur Napp	Järgib			Algsed avatäited, va peuks. Kasvuhoone.
Pilt projektist		Olemasolev olukord		
				

7. Üldine vastukaja ja elanike-arhitektide arvamus piirkonnast

Arhitekti linnaosa planeeriti elitaarse piirkonnana, kuid samaaegselt ala väljakujunemisega hakkas selle maine ruttu langema. Üldisele maitsele veider näiv arhitektuur, pikale veninud ehitus, mitmes mõttes poolik elukeskkond (nt puudus tänavasillutus, hooned ei valminud korraga) ja liiga tihe hoonete paigutus mõjus muljele halvasti. Kaua aega pooliku ja seetõttu ka lohaka, pisut hüljatud mulje jätnud piirkonda kritiseeriti ajakirjanduses (nt Martti Preemi artikkel Ehituskunstis) ja inimeste poolt, kes seal ise ei elanud. Kuigi paralleelselt piirkonna arendamisega tegeleti üldise teavitustööga – linnaosa tutvustati kohalikus ajalehes – ei olnud sellest tagantjärele piisavalt kasu.

Kindlale krundile määratud arhitektide arvamus ala rajamise ideest ja hoonete projekteerimisest on erinev. Intervjuude põhjal võib väita, et domineerib positiivne, kuid mitte liialt rõõmus hoiak. Erialase eratöona oli sinna projekteerimine meelepärane harjutus, kuid üldine 1980. aastate lõpu minna-laskmise meeleolu oli ka siin märgata. Tavapärasest teistsugune olukord maja projekteerimiseks andis võimaluse ja mingil määral kohustusegi näidata enda oskusi ekstravagantsemast küljest kui tavaliselt. Samuti sai harjutada tellijaga suhtlemist – esimest korda pidi lisaks üldistele ehituspiirangutele järgima ka muid reegleid, millega tuli projekteerimisel arvestada. Kindlasti rääkis piirkonna arenemise kahjuks asjaolu, et sageli arhitektid ei teadnud, kes kõrvalkruntidele maja projekteerib, või kui see oli teada, ei suheldud omavahel, et ühtlasemat arhitektuurset üldpilti luua. Kui oleks omavahel suheldud, oleks võib-olla tulemus olnud parem ja tänavapildid vähem eklektilised.

Sõltumata piirkonna negatiivsest kuvandist elanikele majad meeldivad. Ala lonkas juba kujunemisest peale hea elukeskkonna loomisel ühte jalga, kuid see neid ei häirinud.

Elanikud võib tinglikult jagada kahte rühma: algsed ning sekundaarsed. Algseteks võib pidada neid inimesi, kes on maja ise ehitanud või ostnud krundi ehitamise algusjärgus. Maja ehitanud ning piirkonna kujunemist näinud inimestele on majad armsad, sest see on nende käte- ja elutöö; sageli seonduvad maja ehitamisega isikliku elu mälestused (nt laste sünnid). Mõnes mõttes on neil ka kohustus elamule truuks jääda: oma kodu nimel on liiga palju vaeva nähtud, et sellest halvasti arvata või seda maha müüa. Algset elanikud on jäänud suurde majja kahekesi-üksi, hoone on neile liiga suur ja hooldus on vaevu jõukohane; neile on praegusel hetkel maja nagu probleemne laps – enda tehtud ja armas, lahti öelda ei saa. Paremas olukorras on need hooned, kus ühe katuse all elab mitu põlvkonda.

Sekundaarsed elanikud on need, kes on sisse kolinud valminud majja ega pruugi piirkonna kujunemisloost palju teada. Kindlasti on elamud ehitatud peremajana, seepärast on hiljem sisse kolinud mitmeliikmelised pered, kelle vajadustele maja suurus ja ruumiprogramm sobib. Sellisena funktsioneerivad elamud ka kõige paremini: maja suurusele vastav elanike arv tagab otstarbekama ruumikasutuse ja parema hoolduse kui pooltühi elamu. Lisaks tõid mõlemat tüüpi elanikud välja selle, et piirkonnas on hea, vaikne ja üsna privaatne elada.

Erinevatest arvamusel koorub välja, et piirkonnaga tihedamalt seotud inimestel on Arhitekti linnaosast pigem positiivne ja sellest kaugemale jäävatel inimestel kehvem mulje.

8. Väärtuste analüüs

Ühe võimalusena saab piirkonna väärtusi iseloomustada, mõtestada ja hinnata miljöo mõiste kaudu. Miljöo kui ümbritsev keskkond eksisteerib kõikjal, ent linnaehituslikus mõttes saab see mõiste veel kitsama tähenduse. Linnaehituslik miljöo koosneb hoonete arhitektuurist, planeerimisviisist, tänavavõrgust, haljastusest, väikevormidest jms.⁶⁷ Kõik hoonestatud ala omadused on välja kujunenud mingisuguse ajavahemiku jooksul, seetõttu kannab miljöo kujundamisel kindlasti tähtsat rolli piirkonna ajalugu. Miljöod vormivad ka tajutavad väärtused nagu lõhnad (nt Tartu Karlova linnaosa ahjude kütmise suitsulõhn), helid (nt Tallinna Kadrioru linnaosa haljasalade laululinnud) ja sotsiaalne keskkond (nt elanike omavaheline tihe suhtlemine, seltsiliikumine, ühistegevused).⁶⁸

Väärtuslikuks peetud linnaehitusliku miljöo säilitamiseks moodustatakse miljööväärtuslik hoonestusala (edaspidi miljööala) linnade üldplaneeringutes või linnaosade detailplaneeringutes või eriti väärtuslike alade puhul luuakse riiklik muinsuskaitseala. Võib järeldada, et miljööala on selgelt ja eripäraselt eristuv kultuurikeskkond, mis kätkeb endas nii kultuurilis-ajaloolisi kui ka sotsiaalseid väärtusi.⁶⁹ Samasugusele selgitusele tuginedes või lähedasi mõisteid kasutades (nt miljööala sünonüümina on kasutatud väärtusliku maastiku mõistet, ent ka selle sünonüümsus on vaieldav)⁷⁰ on kirjeldatud miljööalasi mitme linna ja asula planeerimisega seotud dokumentides, nt Tallinna üldplaneering⁷¹ ning Tartu miljööväärtuslike linnaosade teemaplaneeringud.⁷²

Eelmainitud kriteeriume kirjeldades ja analüüsidest saab hinnata, milline on „Arhitekti linnaosa“ miljöo. Selles vaadeldakse nelja kõige üldisemat miljöo tunnusoort: ajalugu, arhitektuuri, ruumilist keskkonda ja sotsiaalseid aspekte. Analüüsi tulemusena saab kaaluda piirkonna miljööala moodustamist, riiklike mälestiste või muinsuskaitseala kehtestamise võimalikkust, mida täpsemalt käsitletakse järgmises peatükis.

8.1. Ajalugu

Piirkonna planeerimine Veeriku linnaosa kaugemasse ossa oli 1980. aastate algusaastatel väga uudne, sest igale eramaja krundile oli määratud kindel arhitekt. Varem ei olnud Eestis sellist linnaplaneerimise võtet rakendatud. Sellise lähenemisviisi kaudu võitsid olukorrast mõlemad osapooled: arhitekt sai end loomingulisemalt väljendada ja tellija sai meelepärasema kodu.

⁶⁷ L. Hansar, Miljööväärtused linnas. Tallinn: Keskkonnaministeerium, 2004, lk 6.

⁶⁸ R. Kask, Taluarhitektuuri väärtused ja miljöo-väärtuslike alade planeerimispraktika Eesti maapiirkondades – Eesti Vabaõhumuuseumi toimetised 4. Maaarhitektuur ja maastik. Kihnu. Tallinn: Eesti Vabaõhumuuseum, 2015, lk 50.

⁶⁹ Mis on miljööväärtuslik eluasemepiirkond? <http://www.miljooala.ee/?id=1460> (vaadatud 15.V 2015).

⁷⁰ R. Kask, Taluarhitektuuri väärtused ja miljöo-väärtuslike alade planeerimispraktika Eesti maapiirkondades – Eesti Vabaõhumuuseumi toimetised 4. Maaarhitektuur ja maastik. Kihnu, lk 50.

⁷¹ Tallinna linna üldplaneering. Seletuskiri, peatükk 10: Muinsuskaitse.

⁷² Tartu linna üldplaneeringu teemaplaneering "Karlova miljööväärtusliku ala kaitse- ja kasutamistingimused", <http://info.raad.tartu.ee/webaktid.nsf/web/viited/%C3%9CP-03-001> (vaadatud 15. V 2015), lk 3, Teemaplaneering "Supilinna linnaosa miljööväärtusega hoonestusala kaitse- ja kasutamistingimuste ning linnaosa maa- ja veealade üldiste kasutamise- ja ehitustingimuste täpsustamine ning täiendamine", <http://info.raad.tartu.ee/webaktid.nsf/web/viited/%C3%9CP-06-001> (vaadatud 15. V 2015), lk 11.

Innovaatilisuse ja eksperimentaalsuse pärast peaks linnaosa kindlasti väärtustama kui arhitektuuri- ja linnaplaneerimise ajaloo ühte huvitavat ning märgilist etappi.

8.2. Arhitektuur

Piirkonnas asuvad hooned on üsna uued ja eklektilise arhitektuurikeelega: puuduvad iseloomulikud ehitusvõtted või -tavad, mis on omased vanematele piirkondadele. Võib-olla võiks ehitustavaks pidada hoonete valmimist pika aja kestel. Peale selle on elamute ainuke ühisnimetaja postmodernistlik esteetika, mis ambivalentselt hõlmab endas väga palju eri stiile ja lähenemisviise.

Kindlasti peaks hindama piirkonda kui suurt andekate arhitektide eratööde kogumit ja kui terviklikku postmodernistlike elamute ala. Täpselt projekti järgi ehitatud maju on vähe, kuid ka seda võib pidada ajastule iseloomulikuks nähtuseks. Majade pikale veninud valmimine ja projektivälised arhitektuursed muudatused välisilmes on kontsentreeritud näide 1980. aastate eramute ehituskultuurist.

8.3. Ruumiline keskkond

Nn Arhitekti linnaosa koosneb mitmest tänavast ning nende paiknemine on hajus. Piirkonna võib jaotada mõtteliselt kaheks osaks: Ravila tänav ja ülejäänud tänavad.

Kruntide pindala, millel hooned asuvad, on umbes 600 ruutmeetrit. Suured, villade mõõtu elamud katavad krundi pindalast üle poole. Erikujuliste mahtudega hooned on seepärast tihedalt paigutatud, eriti paistab see välja Nisu tänaval, millel puudub tänaväärne kõrghaljastus. Teistel „Arhitekti linnaosa“ tänavatel on samuti kasutatud tihedat hoonestust leevendavaid võtteid: Arhitekti tänaval lisab avarust täis ehitamata tänavapool, Ravila tänaval varjab eklektilist tänavaf fronti kaseallee, Rukki ja Maisi tänavatel on hooned paigutatud vanema hoonestuse vahele.

Seni on miljööväärtuslikuks hoonestusalaks tunnistatud pigem pika perioodi jooksul välja kujunenud piirkondi. Vaadeldav ala ei ole sedaviisi arenenud; see on teadlikult planeeritud. Seega on tegemist ajastule omase planeerimisviisiga, mis sõltus paljuski kehtivatest normatiividest (nt krundi lubatud suurus, nõutud hoonestustihedus jm).

Pikka aega valmimata keskkonnast jääb pooleliolev mulje: keskkonda iseloomustavad kauaaegne ehitamine, lõplikult valmimata elamud ning hooldamata tänavala. Näiteks ligikaudu kümme aastat ei olnud Nisu tänaval sillutist; samuti pole seni Arhitekti, Nisu, Rukki ja Maisi tänavatel kõnniteed. Ajapikku ala maine halvenes, inimeste tähelepanu kandus ala uudsuselt ja elitaarsuselt selle puudujääkidele. Tänapäevani ei hinnata piirkonda kui väärtuslikku, omanäolist elamurajooni, vaid kui kõrvalist, natuke hüljatud imelike elamutega kohta Tartu ääremail. Selline arvamus koorus välja elanike intervjuudest ja usutlustest teiste Tartu linnaosade elanikega.

„Arhitekti linnaosas“ puuduvad haridusasutused, poed, meelelahutusvõimalused, haljasalad jne. Et selliste asutusteni jõuda, peab piirkonnast välja minema. Üldiselt eelistatakse Tartus

liigelda jalgsi, kuid kõnealuselt piirkonnast sääraseid retki ette ei võeta, sest see asub linna piiri ääres perifeerias. Hõreda graafikuga ühistransport ühendab ainult „Arhitekti linnaosa“ Tartu kesklinnaga, seetõttu eelistavad piirkonna elanikud liigelda autoga. Kõige lühem ja jalgsi läbitav teekond poe või meelelahutuseni viib lähedal asuvasse Lõunakeskusesse.

Kuna linna serval elades on auto hädavajalik, siis on ala tänavaääred tihedalt autosid täis pargitud. Üldjuhul on liiklus piirkonnas rahulik, see on suunatud suurematele tänavatele (nt Ravila). Keskmisest tihedam liiklus linnaosa sees on Nisu tänaval, sest seda kasutatakse otseteena Veerikult Viljandi maanteele pääsemiseks.

„Arhitekti linnaosa“ on Tartu ääremail asuv u 600 m² suuruste kruntidega postmodernistlike eramajade piirkond. Ala peamine funktsioon on pakkuda inimestele üsna privaatset elamiskohta, mispärast ei ole piirkonnas esindatud muid hoonežanre kui ainult elumaja. Igapäevaste tegemiste-käimiste jaoks peab kodust ja „Arhitekti linnaosast“ lahkuma, seda tehakse hõreda ühistranspordiühenduse tõttu üldiselt autoga.

8.4. Sotsiaalsed aspektid

1980. aastate algusest, kui hakkasid kerkima esimesed elamud, kuni 1990. aastate alguses omariikluse taastamiseni oli elanike omavaheline suhtlemine tihe. Üldiselt ühendas kõiki inimesi sama „mure“: maja ehitamine. Tööriistade ja -jõu jagamise kõrval hakkas kujunema midagi kogukondliku suhtluse laadset, seda eriti Nisu tänaval.⁷³ Vahel peeti nn tänavakoosolekuid, sageli toonase Nisu 45 elaniku eestvedamisel. Selliste arutelude tulemusena püüti keskkonda parendada, nt viidi läbi elektrikapi ehitamine ning saavutati Nisu tänava asfalteerimine. Kindlasti soodustas suhtlemist elanike enam-vähem sarnane vanus.

1990. aastatel, kui ehitustegevuse entusiasm rauges, hooned olid valminud või valmimas, hakkas omavaheline suhtlus vaibuma. Tollele ajale omaselt hinnati kõrgelt eraomandit ning levis mentaliteet „minu krunt on minu kuningriik“: sulguti enesesse ja lahendati oma krundiga seotud probleeme. Sel ajal kolisid mitmetesse majadesse uued elanikud ning seepärast kasvas inimeste vanusevahe, mis võib olla omavahelist suhtlust pärssiv asjaolu. Samuti ei olnud neil enam põhjust tihedamaks lävimiseks, sest ühist „muret“ ja suhtlemise põhjust – maja ehitamist – enam ei olnud.

Praegu seob inimesi üksteisega ainult ühine piirkond, kus elatakse, kuid see ei tingi sagedamat suhtlemist. Uued elanikud ei tea nii palju piirkonna kujunemisloost, vanad elanikud on juba aktiivsest eluperioodist väljunud. Harva suhtlust mõjutab kindlasti ka perifeerne asukoht ning piirkonna planeering, mille raames ei ole rajatud poode, haridus- ega kultuuriasutusi. Nende puudumisel liiguvad paljud inimesed igapäevaselt linnaosast välja (nt tööle või kooli) ja nii jääb aina vähem võimalusi omavaheliseks suhtlemiseks. Nagu intervjuudest selgus, on inimesed vaatamata piirkonna puudustele enda elukohaga rahul: hinnatakse piirkonna vaiksust, eraldatust ja rohelist.

Tänapäeval on elanike omavaheline suhtlus samasugune nagu igas teises eramajade piirkonnas: naabreid enam-vähem tuntakse-teatakse, kuid niisama juttu puhuma ei hakata, sest selleks puudub mõjuv põhjus.

⁷³ Intervjuu Nisu 57 elaniku, Mati Luhtiga, 22. III 2015, märkmed autori valduses.

Võib väita, et linnaosa miljöö sotsiaalsest aspektist vaadatuna on üpriski vaene, sest kogukondlik suhtlemine ei ole jätkunud. Selle taaselustumist pärsib ülalkirjeldatud piirkonna ajalugu, maine ja perifeerne asukoht.

9. Miljöõala moodustamine ja kaitse

„Arhitekti linnaosa“ on Muinsuskaitseameti ja Kultuuriministeeriumi poolt läbi viidud 20. sajandi Eesti arhitektuuri inventeerimistöös märgitud kui potentsiaalne miljööväärtuslik ala. Samuti on selle töö käigus tehtud ettepanekuid moodustada muinsuskaitsealaid või valida mõni erilisem hoone riiklikuks ehitismälestiseks. Miljöõalaks on välja pakutud piirkonna kompaktsem osa (Arhitekti, Nisu, Maisi ja Rukki tänav) või on neid esitatud tänavate kaupa (Ravila, Arhitekti ning Nisu tänav). Samuti on pakutud määrata muinsuskaitsealaks Arhitekti ja Ravila tänav, kui miljööala nendele ei moodustata. Riikliku kaitse alla võtmiseks on välja pakutud eramuid erinevatelt tänavatelt: Maisi 37, Nisu 32 ja 48, samal tänaval asuvad paarismajad 55/57 ja 61/63.

Arhitektuuriajalooliselt ja linnaplaneerimise seisukohalt on ettepanekud veenvalt põhjendatud, kuid piirkond ei vasta tüüpilistele miljööala kriteeriumidele. Üldlevinult kangastub miljööalaga seoses mõni puitasum ajaloolise vanalinna ääres (nt Kalamaja Tallinnas, Supilinn Tartus) või tagasihoidlike majadega hoonestatud aedlinn (nt Nõmme Tallinnas). Lisaks hubast õhkkonda loovale arhitektuurile lisandub elanike aktiivne suhtlemine seltsiliikumise näol. „Arhitekti linnaosal“ sellised omadused puuduvad, mistõttu ei pruugi elanike seisukoht miljööala moodustamise asjus olla soosiv. Kui kaalutakse miljööala või muinsuskaitseala moodustamist, siis peaks tegema elanike seas teavitustööd piirkonna ajaloo ja väärtuslikkuse kohta, millest täpsemalt kirjutatakse edaspidi. Põneva ajaloo linnaosa kõnetab hetkel pigem arhitektuuriajaloolasi ja muinsuskaitsejaid, kes on ala väärtustamisest rohkem huvitatud.

Vaadeldes muinsuskaitsealade moodustamise praktikat Eestis, kus on enamasti kaitstud „Arhitekti linnaosast“ vanema hoonestustega ajaloolised asulad või linnakeskuseid⁷⁴, on vähetõenäoline, et kõnealune ala kuulutatakse lähiajal muinsuskaitsealaks. Piirkond on ainulaadne planeeringuliselt seisukohalt ja arhitektuuri poolest, kuid ei oma üldises Eesti kultuuriloos nii märgilist tähtsust nagu keskaegsed vanalinnad. Siiski on viimase dekaadi jooksul hakatud kõrgemalt hindama ka hilisemat, 20. sajandi teises pooles kerkinud arhitektuuri. Näiteks 2014. aastal kuulutati ehitismälestiseks 1977. aastal valminud Viljandi tuletõrjedepoo (arhitekt Toomas Rein)⁷⁵, ent tegu on ainult üksikobjektiga. Aktiivset arutelu on tekitanud pärast 1945. aastat kerkinud Sillamäe stalinistlike ehitistega hoonestatud piirkonna muinsuskaitsealaks valimine, kuid selle saatus on tänaseni lahtine. „Arhitekti linnaosa“ muinsuskaitsealaks muutmine võib olla võimalik tulevikus, kui seda piirkonda hakkavad väärtustama ka muinsuskaitse erialavälised inimesed.

Üldsuse suurenenud huvi piirkonna vastu võib parendada selle kehva mainet. See omakorda võib suurendada inimeste aktiivsust ja valmidust piirkonna säilitamisel. Sellist protsessi kiirendaks intensiivsem selgitustöö elanike kui ka laiema avalikkuse seas, millega teavitatakse inimesi piirkonna eripärast ja väärtustest. Meetodeid selle läbiviimiseks on mitmeid: publitseerida trükiseid, voldikuid, buklette (võiks saata otsepostitusena elanike postkastidesse ja jagada avalikes kohtades), tutvustavad ekskursioonid (näiteks muinsuskaitsekuul või linnafestivali UIT raames, võimalusel kaasates mõnda piirkonda maja projekteerinud arhitekti).

⁷⁴ Muinsuskaitsealade põhimäärused Muinsuskaitseameti koduleheküljel, <http://www.muinas.ee/meie/oigusloome/muinsuskaitsealade-pohimaarused> (vaadatud 15. V 2015).

⁷⁵ Viljandi tuletõrjedepoo Muinsuskaitseameti kultuurimälestiste riiklikus registris, <http://register.muinas.ee/public.php?menuID=monument&action=view&id=30342> (vaadatud 15.V 2015).

Püsivam variant oleks välja panna infotahvlid tänavate algusesse (nt Nisu ja Arhitekti) või hoonestatud ala äärtesse (Ravila tänava „Arhitekti linnaosa“ programmi kuuluvad elamud).

Hetkel oleks piirkonna kaitseks mõistlik kaaluda miljööala moodustamist. Selle loomine on seadusandlikult lihtsam kui muinsuskaitseala kehtestamine, sest viimase käigus kaasatakse töö kulgu ka Vabariigi Valitsus. Lisaks on muinsuskaitseala kehtestamine pikka aega vältev administratiivselt keeruline protsess, sest arvestatakse mitmete institutsioonide arvamust ning vajalik on ka ettepaneku avalik väljapanek.⁷⁶ Üld- ja teemaplaneeringuga paika pandud miljööala puudutab ainult kohalikku omavalitsust ja alal elavaid inimesi, kõrgemad institutsioonid jäävad sellest protsessist välja.

Probleeme võib tekkida miljööala kaitse- ja kasutustingimuste sõnastamisel. Hooned on arhitektuurikeelelt ja materjalikasutuselt väga erinevad ning neile on raske seada ühtseid reegleid. Tavapäraseid muinsuskaitsealisi „autentsuse“, „algse välimuse“, „ajalooliste ehitusvõtete“ ja muude selliste mõistete kasutamine on komplitseeritud või isegi võimatu, sest suur osa maju ei ole kunagi valminud täpselt projekti järgi.

Miljöö- või muinsuskaitseala kehtestamine tooks kaasa keerukaid restaureerimisprobleeme. Seda komplitseerib lisaks ähmasele autentsuse ja algse välimuse piirile ka mitmete hoonete ehituskvaliteet ning eripärased (sageli ka tootmisest kadunud) viimistlusmaterjalid. Paljudel hoonetel võib nende valmimisjärgse välimuse ja fassaadimaterjalide säilitamine olla raskendatud ka energiatõhususe nõuetele mittevastamise tõttu. Hoone renoveerimisel peaks head arhitektuuritava ja autoriõigusi järgides pöörduma nõusoleku saamiseks algse autori poole; see on eriti oluline unikaalobjektide puhul, mida suurem osa linnaosa elamutest ka on. Võib juhtuda, et arhitekti hoone renoveerimiskontseptsioon ühtib miljööväärtusliku ala kaitsepõhimõtetega, kuid see ei pruugi nii olla, tekitades jällegi konfliktse olukorra.

Alast lähtuvalt ilmneb veel võimalikke olukordi, mis miljööala moodustamise protsessi võivad takistada või pidurdada ning mida peaks välja tooma. Piirkonnas domineerivad eramud, sealsete peremajade elanikel on sageli kõrgendatud ootus oma kodule tagatud privaatsuse ja avaliku võimu vähese sekkumise osas. Piirangute seadmiseks on raske näha piisavalt avalikku huvi, mistõttu võib see tuua kaasa väärtuskonflikte elanike ja haldusorganite vahel.

Olukorda võib keeruliseks muuta ka tõsiasi, et oluline osa hooned on juba moonutatavalt ümber ehitatud ning ebaseaduslikule ehitustegevusele ei ole seni üldjuhul järgnenud sanktsioone. Seetõttu on raske rakendada avalikus halduses olulist võrdse kohtlemise põhimõtet. Omanikel, kes pole jõudnud veel oma maju renoveerida, on keeruline mõista, miks neile seatakse kitsendusi, mida naabrid pole pidanud järgima. Sama küsimus kerkib paljude teistegi ajalooliste hoonestuskogumite miljööväärtuslikuks alaks tunnistamisel, kuid on siinse piirkonna puhul eriti tugevasti esil, sest paiguti on ehitusloata tehtud muudatused drastilised.

Eelmainitud probleemsed olukorrad võivad ilmned, kuid ei pruugi takistada „Arhitekti linnaosal“ miljööväärtuslikuks piirkonnaks moodustamist.

20. sajandi arhitektuuri inventeerimistöo ettepanekute alusel võiks ala kaitseks moodustada erinevaid miljööalasi, mida toetab ka käesolevas töös tehtud ala ja hoonete analüüs. Ühe variandina võiks miljööalaks määrata terve „Arhitekti linnaosa“ ehk Arhitekti, Nisu, Rukki, Maisi ja Ravila tänava (vt foto 26). Teise variandina võiks kaaluda miljööala moodustamist neis piirkondades, kus samal ajal rajatud hooned asuvad kõrvuti ehk Ravila, Nisu ja Arhitekti tänava (vt foto 27). „Arhitekti linnaossa“ kuuluvad hooned Maisi ja Rukki tänaval võiksid olla arvele

⁷⁶ Muinsuskaitseadus, <https://www.riigiteataja.ee/akt/MuKS> (vaadatud 19. V 2015).

võetud kui miljöölavälised miljööväärtuslikud ehitised (vt foto 27). Sellist võtet on kasutatud ka teiste Tartu miljöölade moodustamisel.⁷⁷ Samuti on võimalik ehitiste kaitseks moodustada väärtuslikke üksikobjekte.⁷⁸ Nii saaks vältida nende elanike vastumeelsust miljööala suhtes, kelle majad jäävad kehtestatavasse miljööalasse, kuid ei ole rajatud „Arhitekti linnaosa“ planeerimise käigus.

Piirkonna üldmulje kindlamaks säilitamiseks võib kaaluda ka üksikute ehitiste mälestiseks tunnistamist. Üksikobjektidest ehitismälestised hoiavad miljööd ja on enamasti ka hooldamisel ning säilimisel eeskujuks ümberkaudsete hoonete omanikele. 20. sajandi arhitektuuri Tartu linna inventeerimistöös on välja toodud mälestisekandidaadid⁷⁹, mis vajaksid suuremat tähelepanu ja kaitset.

Lisaks võiks kaaluda veel mõne elamu kaitse alla võtmist (vt foto 28). Paarismaja Nisu 44/46 on väärtuslik, sest hoone on keskmisest julgema arhitektuurkeelega, kerkinud enam-vähem projekti järgi ja lõplikult valmis ehitatud. Lisaks on Nisu 46 piire ainulaadne selles piirkonnas. V. Lille projekteeritud Nisu 30 sarnaneb palju kõrvaloleva, samuti mälestisekandidaadiks välja pakutud L. Lapini projekteeritud elamuga (Nisu 32) moodustades nii arhitektuurselt ühtse paari. Nisu 41 on enam-vähem projekti järgi ehitatud üksikelamu, mille julged detailid on üsna hästi teostatud (rõdu, sissepääs). Samuti on selle hoone põhiplaan üles ehitatud maja keskel asuvale keerdtrepile, mis on väljatoomist vääriv arhitektuurne võte. Kaksikmaja Arhitekti 30/32 pälviks kaitset kui selle tänava julgeima arhitektuuriga elamu. Lisaks on hoonel kasutatud ebaharilikke ehitusvõtteid (kaldakendega verandad). Ravila tänaval on üksikmälestiste valimine problemaatiline, sest hoonestus tervikuna moodustab ühtse ansambli.

Kui hoonete mälestiseks tunnistamine ei õnnestu (nt elanike või linna vastuseis, hoonete halb arhitektuuriajalooline säilivus muinsuskaitseala kehtestamise ajaks vms), siis saab piirkonna ühtset muljet hoida miljööala loomisega.

„Arhitekti linnaosa“ on veel liialt uus, et üldist tunnustamist ja väärtustamist pälvida. Alale on omane pidevalt jätkuv ehitustegevus. Mida varem piirkonda ka seadusandlikul tasemel väärtustatakse, kasutades eelmainitud stsenaariume, siis seda paremini saab kaitstud mitte ainult piirkonna planeerimisstruktuur ja üldine idee, vaid ka arhitektuur.

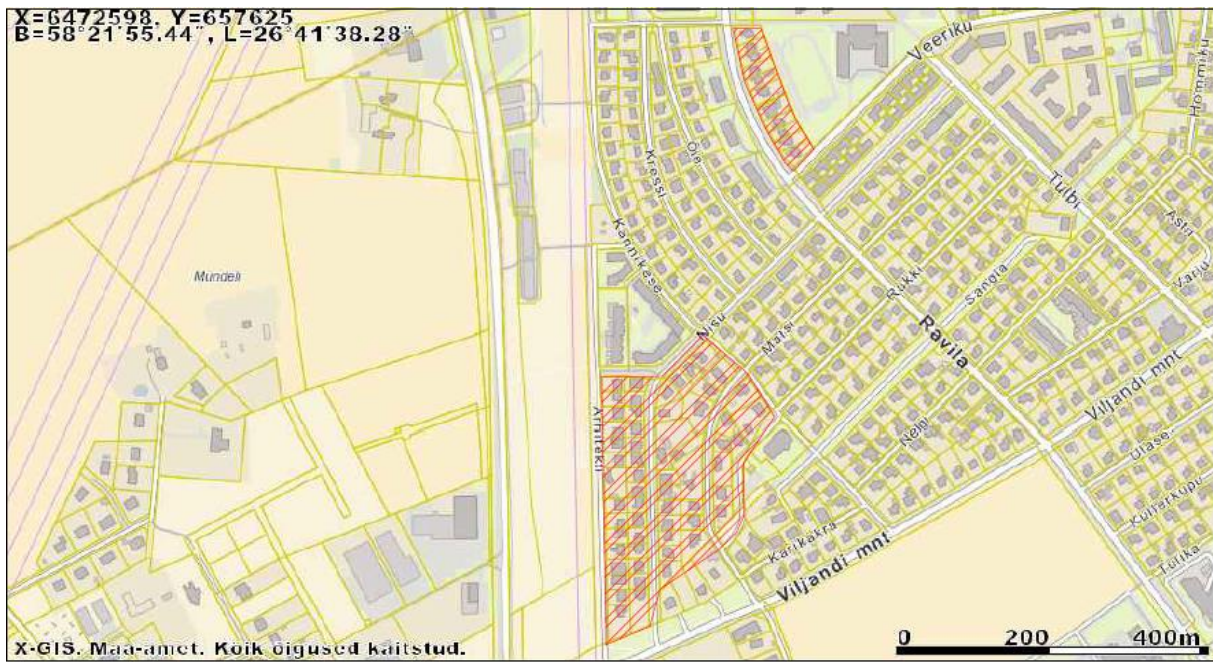
⁷⁷ Tartu linna üldplaneering.

[http://info.raad.tartu.ee/webaktid.nsf/fc7763c017c9f110c22568cd004625d4/e7a3dae09313097bc2257d710030fd a2/\\$FILE/seletuskiri.pdf](http://info.raad.tartu.ee/webaktid.nsf/fc7763c017c9f110c22568cd004625d4/e7a3dae09313097bc2257d710030fd a2/$FILE/seletuskiri.pdf) (vaadatud 15. V 2015).

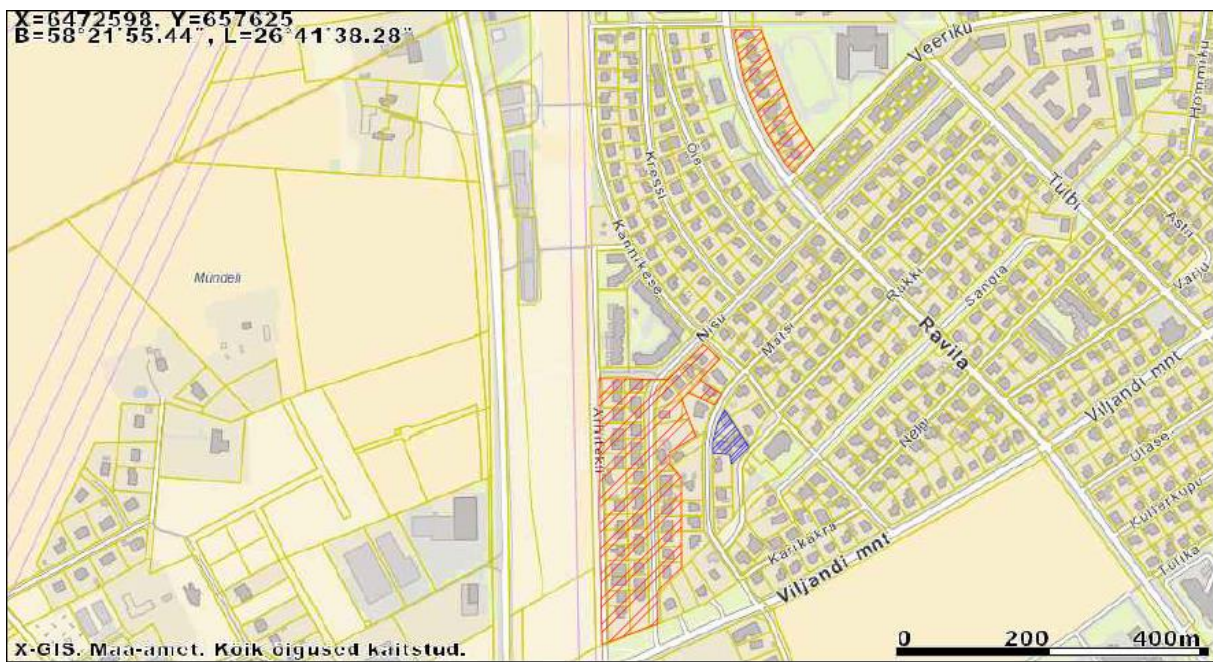
⁷⁸ Planeerimisseadus. <https://www.riigiteataja.ee/akt/126022015003> (vaadatud 19. V 2015).

⁷⁹ 20. sajandi Eesti arhitektuuri Tartu linna inventeerimiskaust.

<http://register.muinas.ee/public.php?menuID=provincialreview> (vaadatud 15. V 2015).

26. Punasega viirutatud ala Maa-ameti kaardil märgib miljööväärtuslikku hoonestusala.

27. Punasega viirutatud ala Maa-ameti kaardil tähistab miljööalasi, sinisega märgitud ala on miljööalavälist väärtuslikku hoonestust või väärtuslikku üksikobjekti.

9.1 Valik fotosid potentsiaalsetest mälestistest piirkonnas

29. Arhitekti 30/32

30. Nisu 32

31. Nisu 48

32. Nisu 55/57

33. Nisu 61

34. Nisu 63

35. Nisu 44/46

36. Nisu 41

Kokkuvõte

„Arhitekti linnaosa“ on ainulaadse 1980. aastate linnaehituslik eksperiment, mille tekkelugu ja edasist arengut on käesolevas töös uuritud ning esitatud selle väärtustamise ettepanekud.

Bakalaureusetöös käsitleti Tallinna kümne tegevust, postmodernismi tulekut Eesti arhitektuuri, uuriti „Arhitekti linnaosa“ tekkelugu ja ehitustegevust elanike ning arhitektide intervjuude põhjal. Teostati projektide analüüs ning koostati võrdlev tabel olemasoleva olukorra kohta. Lisaks analüüsiti piirkonna miljööväärtusi ning tehti ettepanekuid kehtestada linnaosa miljööalaks ja või valida alal mõned hooned, mis väärivad riiklikku kaitset ehitismälestisena.

Piirkonda tuleks väärtustada mitte ainult kui linnaplaneerimise eksperimenti, vaid ka kui suurt andekate arhitektide eratööde kogumit ja kui terviklikku postmodernistlike elamute ala. Samuti on linnaosa kontsentreeritud näide 1980. aastate elamute ehituskultuurist.

Elanike ja arhitektidega tehtud intervjuude põhjal sai selgust piirkonna hoonete ehituse ning projekteerimise kohta. Koostöö krundile määratud arhitektiga oli sujuv. Hoonete ehitamine oli väga raske, sest nõudis ehitava vähese kogemusega tulevase elaniku poolt palju aega, samuti pidi rinda pistma materjalipuudusega ning seetõttu üles näitama erilist leidlikkust. Vaatamata praegusele piirkonna kehvale mainele on piirkond sealsetele elanikele meelne.

Piirkonna kaitseks on 20. sajandi arhitektuuri Tartu linna inventeerimistöös välja pakutud moodustada alast muinsuskaitseala või miljööala. Esimese versiooni teostumine on vähetõenäoline, sest seda on juriidiliselt keerulisem läbi viia ning üldiselt väärtustatakse selle ajastu arhitektuuri veel liiga vähe, et ala võiks pälvida riiklikku kaitse muinsuskaitsealana.

Seepärast on mõistlikum luua piirkonna kaitseks miljööväärtuslik hoonestusala. Autori poolt on välja pakutud kolm erinevat lahendusvarianti. Kaks neist on erinevas suuruses miljööala moodustamine ja kolmas miljööala loomine koos üksikobjektidest riiklike mälestistega.

„Arhitekti linnaosa“ on Eesti arhitektuuri- ja linnaplaneerimise ajaloos tähtsal kohal. Loodetavasti hakatakse tulevikus 1980. aastate arhitektuuri rohkem ja laiemalt väärtustama ning selle ainulaadse piirkonna kaitseks moodustatakse miljööväärtuslik hoonestusala. Loodan, et käesolevas töös tehtud hoonestuse analüüs ja ettepanekud aitavad sellele protsessile kaasa.

Abstract

„The Architect’s District“ is an example of 1980’s experimental urban planning project in Estonia. It’s located in Veeriku, Tartu, in periferic part of the city. The civil architect of Tartu Raal Kivi planned this area in 1981. Each building site of the area was linked with specific architect and they were chosen by Raal Kivi. Architects were the best of era and they could be classified in four groups: Ado Eigi, older generation of Arhitekti street, younger generation on Nisu street and architects of Tartu school on Maisi and Rukki street.

First buildings were planned in Ravila street (Architect Ado Eigi), then in Arhitekti street and Nisu, Rukki and Maisi street were the last ones to build up. The private houses were engineered in cooperation with the architect and were built by the future residents themselves. In consideration of deficit of building materials and building culture of the era most houses of the „Architect’s District’s“ were finished not exactly following the project. In conclusion, the buildings of the district came up in very eclectic postmodern style.

The history and the values of the area are thoroughly studied in 20th century Estonian architecture inventory program. In general, built substance from 20th century is underestimated. Thus, concentrated analysis of „The Architect’s District“ is reasoned. The study of the 20th century architecture proposed to constitute of the district environmentally valuable area. The proposition is analysed in depth in the thesis.

The thesis is giving an overview of the spread of postmodern aesthetics in Estonia, the development of private houses of the era and the history of „The Architect’s District“, composed a comparing chart of the situation nowadays and the projects. Based on the interviews with the residents and the architects put through by the author, the building process, reputation of the area and general values were described. Therefore, conclusions were made if the district should be registered as environmentally valuable area.

In the lack of the typical characteristics environmentally valuable areas and in view of general practices of heritage protection, the establishment of this idea is impeded. In view of general practices of heritage protection, the creation of heritage conservation area of the district is unlikely. Definitely publicity should be carried out to improve the value and reputation of the district. Therefore, the creation of environmentally valuable areas could be more likely. The thesis proposes three different versions to protect the district.

In conclusion, „The Architect’s District“ is a unique example of 1980’s experimental urban planning project which indisputably needs protection. Hopefully the thesis will speed up the process to value more positively „The Architect’s District“.

Illustratsioonide nimekiri

Arhiivide lühendid:

ERA – Eesti Riigiarhiiv

EAM – Eesti Arhitektuurimuuseumi arhiiv

EFA – Eesti Filmiarhiiv

TLA – Tartu Linnaarhiiv

Illustratsioonidena lisatud fotod on tehtud autori poolt, kui ei ole märgitud teisiti.

Olemasoleva olukorra võrdleva tabeli fotod, mida illustratsioonide loetelus ei kajastata, on tehtud autori või Carina Paju (pildid elamutest Nisu 59, 45 ja 35; Arhitekti 26 ja 14; Ravila 25) poolt. Sama tabeli fotod projektidest on tehtud autori või Triin Pohlaku (Arhitekti 12 ja Maisi 37) poolt.

1. Põlva kolhoosi keskusehoone. V. Liiv. EFA, f 307, n. 0-128805.
2. Leonhard Lapin. Masin-arhitektuur. III. Villa Heljula. 1976. Tušš, gvašš. EAM, säilik K45
3. Ida tee 50. Kultuurimälestiste riiklik register, XX sajandi arhitektuur.
<http://register.muinas.ee/public.php?menuID=architecture&action=view&id=1357> (vaadatud 13. XII 2014).
4. Vaade Ravila tänavale enne Ado Eigi projekteeritud maju. ERA, f. T-14, n 4-6, s 33708.
5. 1977. aasta Veeriku linnaosa detailplaneering. ERA, f. T-14, n 4-6, s 33708.
6. Lähivõte 1977. aasta detailplaneeringust. Ülemises osas on näha A. Eigi elamugruppi. Alumises vasakus nurgas Nisu, Maisi ja Rukki tänavat. ERA, f. T-14, n 4-6, s 33708.
7. Arhitekti, Nisu, Maisi ja Rukki tänavad Maa-ameti kaardil.
8. Ravila tänava elamud Maa-ameti kaardil.
9. Vaade Arhitekti tänavale.
10. Ravila tänava teine tänava pool.
11. Vaade Nisu tänavale.
12. Vaade Maisi tänavale.
13. Arhitekti 34, Otto Ploovitsi elamu. Autor Ott Puuraid, projekt 1982. EAM, f. 5 n. 2 s.16.
14. Ravila 21, Elmo Reio elamu. Arhitekt Ado Eigi, projekt 1983. EAM, f. 5, n. 2, s. 25.
15. Ravila 41, Hell Linnu eramu. Arhitekt Ado Eigi, projekt 1987. EAM, f. 5, n. 2, s. 28.

16. Nisu 30, Jüri Saare elamu. Arhitekt Vilmar Lill, projekt 1982. EAM, f. 5, n. 2, s. 17.
17. Nisu 34, Aare Pärge elamu. Arhitekt Peeter Merisalu, projekt 1982. EAM, f. 5, n. 2, s. 18.
18. Nisu 35, Anta Savi elamu. Arhitekt Tõiv Joandi, projekt 1983. EAM f. 5, n. 2, s. 23.
19. Nisu 38, Reet Praatsi eramu. Arhitekt Kullervo Kliimand, projekt 1983. EAM, f. 5, n. 2, s. 24.
20. Nisu 43 ja 45, Peeter Laane ja Heiki Aaba kaksikeramu. Arhitekt Ülevi Eljand, projekt 1982. EAM, f. 5, n. 2, s. 19.
21. Nisu 48, Leila Hinnovi eramu. Arhitekt Veljo Kaasik, projekt 1982. EAM, f. 5, n. 2, s. 20.
22. Nisu 55 ja 57, Elvi-Reet Leesmaa ja Mati Luhti kaksikeramu. Arhitekt Vilen Künnapu, projekt 1982. EAM, f. 5, n. 2, s. 21.
23. Nisu 61 ja 63, Reet Urmeti ja Naima Temmeri kaksikeramu. Arhitekt Ike Volkov, projekt 1984. EAM, f. 5, n. 2, s. 26.
24. Maisi 49, Heldur Raudami eramu. Arhitekt Jaan Pärnik, projekt 1982. EAM, f. 5, n. 2, s. 22.
25. Rukki 37, Jaokb Veskiliti eramu. Arhitekt Valdur Napp, projekt 1984. EAM, f. 5, n. 2, s. 27.
26. Miljööväärtusliku hoonestusala kaart. Punasega viirutatud ala Maa-ameti kaardil märgib miljööväärtuslikku hoonestusala.
27. Miljööväärtusliku hoonestusala kaart koos sellevälise väärtusliku hoonestusega. Punasega viirutatud ala Maa-ameti kaardil tähistab miljööalasi, sinisega märgitud ala on miljööalavälist väärtuslikku hoonestust.
28. Miljööväärtusliku hoonestusala kaart ehitismälestistega. Punasega märgitud ala Maa-ameti kaardil on miljööväärtuslik hoonestusala, lilla värviga tähistatud hooned on riiklikud ehitismälestised.
29. Arhitekti 30/32.
30. Nisu 32.
31. Nisu 48.
32. Nisu 55/57.
33. Nisu 61.
34. Nisu 63.
35. Nisu 44/46.
36. Nisu 41.
37. Arhitekti 30/32.

Kasutatud materjalide loetelu

Kirjandus

Hallas, Karin. Puitarhitektuur stiiliajaloo kandjana. – Eesti puitarhitektuur. Toimetaja K. Hallas. Tallinn: Eesti Arhitektuurimuuseum, lk 11–72.

Hansar, Lilian. Postmodernism linnaehituses. – Eesti kunsti ajalugu 6, I osa. Peatoimetaja K. Kodres, Tallinn: Sihtasutus Kultuurileht, 2013, lk 446.

Hansar, Lilian. Miljööväärtused linnas. Tallinn: Keskkonnaministeerium, 2004, lk 6.

Kalm, Mart. Eesti 20. sajandi arhitektuur. Tallinn: Prisma Prindi Kirjastus, 2002, lk 389–410.

Kask, Rasmus. Taluarhitektuuri väärtused ja miljöö-väärtuslike alade planeerimispraktika Eesti maapiirkondades – Eesti Vabaõhumuuseumi toimetised 4. Maaarhitektuur ja maastik. Kihnu. Tallinn: Eesti Vabaõhumuuseum, 2015, lk 50–51.

Kivi, Raal. Veeriku ehitab 1. – Edasi, 11.X 1985, lk 4.

Kivi, Raal. Veeriku ehitab 2. – Edasi, 21.XI 1985, lk 4.

Kraavi, Janek. Postmodernismi teooria ja postmodernistlik kultuur. Viljandi: Viljandi Kultuuriakadeemia, 2005, lk 159–160.

Kodres, Krista. Postmodernism ja müüdid. Aastad 1980–1990. – Lühike Eesti kunsti ajalugu. Toimetaja T. Viirand. Tallinn: Kunst, lk 251–256.

Kurg, Andres. Modernismi lõppmäng, Tallinn 1978. – Keskkonnad, projektid, kontseptsioonid. Tallinna kooli arhitektid 1972–1985. Toimetajad A. Kurg, M. Laanemets. Tallinn: Eesti Arhitektuurimuuseum, lk 40–326.

Ojari, Triin. Postmodernism.– 100 sammu läbi 20. sajandi Eesti arhitektuuri. Toimetaja L. Välja. Tallinn: Eesti Arhitektuurimuuseum, lk 128–129.

Preem, Martti. Arhitekti tänava elamurajoon Tartus Veeriku linnaosas. – Ehituskunst 7, 1993, lk 39–41.

Treier, Heie. Postmodernismi mõiste Eesti kunstimaailmas. – Kunstiteaduslikke uurimusi 1995, lk 244–261.

Seadusandlikud dokumendid

1. Muinsuskaitse seadus, <https://www.riigiteataja.ee/akt/MuKS> (vaadatud 15. V 2015).
2. Tallinna üldplaneering, <http://www.tallinn.ee/est/ehitus/Tallinna-linna-uldplaneering> (vaadatud 15. V 2015).
3. Tartu linna üldplaneering,
[http://info.raad.tartu.ee/webaktid.nsf/fc7763c017c9f110c22568cd004625d4/e7a3dae09313097bc2257d710030fda2/\\$FILE/seletuskiri.pdf](http://info.raad.tartu.ee/webaktid.nsf/fc7763c017c9f110c22568cd004625d4/e7a3dae09313097bc2257d710030fda2/$FILE/seletuskiri.pdf) (vaadatud 15. V 2015).
4. Tartu miljöalade teemaplaneering,
<http://info.raad.tartu.ee/webaktid.nsf/web/viited/%C3%9CP-03-001> ja
<http://info.raad.tartu.ee/webaktid.nsf/web/viited/%C3%9CP-06-001> (vaadatud 15. V 2015).
5. Planeerimisseadus, <https://www.riigiteataja.ee/akt/126022015003> (vaadatud 19. V 2015).

Intervjuud

Kõikide intervjuude märkmed on autori valduses.

1. Veljo Kaasik, 6. III 2015
2. Peter Merisalu, 13. III 2015.
3. Riina Krünvald, 19. III 2015.
4. Ülevi Eljand, 19. III 2015.
5. Mati Luht, 22. III 2015.
6. Maisi 40 elanikud, 22. III 2015.
7. Heino Hindriksoo, 24. III 2015.
8. Ravila 27 elanik, 30. III 2015.
9. Ravila 21 elanik, 30. III 2015.
10. Jaan Mikk, 31. III 2015.
11. Ülle Liiber, 2. IV 2015.
12. Virve Tiirmaa, 14. IV. 2015.
13. Martti Preem, 1. XII 2014.

Arhiiviallikad

EESTI RIIGIARHIIV (ERA)

Veeriku rajooni detailplaneering. ERA, f. T-14, n. 4-6, s. 33708.

EESTI ARHITEKTUURIMUUSEUMI ARHIIV (EAM)

Leonhard Lapin. Masin-arhitektuur. III. Villa Heljula. EAM, säilik K45

Arhitekti 34. EAM, f. 5 n. 2 s.16.

Ravila 21. EAM, f. 5, n. 2, s. 25.

Ravila 41. EAM, f. 5, n. 2, s. 28.

Nisu 30. EAM, f. 5, n. 2, s. 17.

Nisu 34. EAM, f. 5, n. 2, s. 18.

Nisu 35. EAM f. 5, n. 2, s. 23.

Nisu 38. EAM, f. 5, n. 2, s. 24.

Nisu 43 ja 45. EAM, f. 5, n. 2, s. 19.

Nisu 48. EAM, f. 5, n. 2, s. 20.

Nisu 55 ja 57. EAM, f. 5, n. 2, s. 21.

Nisu 61 ja 63. EAM, f. 5, n. 2, s. 26.

Maisi 49. EAM, f. 5, n. 2, s. 22.

Rukki 37. EAM, f. 5, n. 2, s. 27.

EESTI FILMIARHIIV (EFA)

Põlva kolhoosi keskusehoone. V. Liiv. EFA, f 307, n. 0-128805.

EESTI AJALOOARHIIV (EAA)

Arhitekti 22, EAA, f. 1168, n. 2, s. 11393.